

Lessen in (on)gelijkheid

‘witte onschuld’ in vroegmoderne koloniale literatuur

Een analyse van de educatieve boodschap van *Geschiedenis van een neger; zijn reize met de Heer N... van Surinamen naar Holland*

Copyright © 2017 Babette Baldwin
Scriptiebegeleiding prof. dr. Els Stronks en prof. dr. Arnoud Visser
Omslagontwerp Babette Baldwin
Omslagillustratie © Michael Cook, *Civilised*(2012)

“This body of work looks at the four European countries that visited Australia before and in the early stages of colonisation: The Netherlands, Spain, England and France. It asks ‘what makes a person civilised?’ and suggests what a different historical settlement may have been like if those Europeans had arrived in Australia and realised that the Indigenous Peoples were indeed civilised.”

– Michael Cook

Abstract

Geschiedenis van een neger (177?) probeert zijn lezer iets bij te brengen over ongelijkheid, maar mijdt hierbij het onderwerp etnische ongelijkheid zo veel mogelijk. Heeft dit werk aandacht voor etnische ongelijkheid en wat leert dit over de inspanningen die destijds werden geleverd om etnische ongelijkheid te verminderen? Gloria Wekker heeft in *White Innocence* (2016) de paradoxale manier waarop Nederlanders omgaan met etniciteit beschreven, enerzijds is er erkenning van etniciteit als betekenisvol verschil, anderzijds is er ontkenning. Volgens haar maakt het koloniale verleden geen volwaardig deel uit van het cultureel archief, doordat de Nederlandse identiteit sterk is gekleurd door 'onschuld' en de voorrechtspositie voor witte mensen die dit oplevert. Het Nederlandse zelfbeeld kreeg vorm ten tijde van kolonisatie en wordt nog steeds in de hand gewerkt door verhalen over het Nederlandse verleden. *Geschiedenis van een neger* is een verhaal uit het Nederlandse verleden, een analyse ervan biedt inzicht in de toepasbaarheid van Wekkers theorie op een vroegmodern werk en kan uitwijzen in hoeverre 'witte onschuld' haar wortels vindt in het verleden. Uit de analyses blijkt dat *Geschiedenis van een neger* een soort tussenpositie inneemt: het draagt iets uit over etnische ongelijkheid door een zwarte hoofdpersoon in het leven te roepen en deze zo goed mogelijk te maken, maar de slechte behandeling die deze hoofdpersoon moet ontgelden wordt niet op zijn uiterlijk betrokken.

Inhoudsopgave

Abstract	1
Verzet tegen het onderbelichte verleden	3
Inleiding: Witte onschuld en vroegmoderne koloniale literatuur	5
Geschiedenis van een neger in het kort	12
Protestantisme als deugdelijke godsdienst	14
Vrouwen als decorstukken	18
Hoe Thomas het zo goed deed, maar toch leed	24
Conclusie: 'Witte onschuld' in Geschiedenis van een neger	31
Bibliografie	35

Verzet tegen het onderbelichte verleden

In de vierde klas van de middelbare school, legde ik iedere dag een zeven kilometer lange tocht langs het Amsterdam-Rijnkanaal af om mijn ‘witte’ school te bereiken. Dezelfde tocht werd afgelegd door scholieren die naar een nabijgelegen vmbo-school gingen, een school die veel multicultureler was dan de mijne. Zoals pubers betaamt, kwam het regelmatig voor dat we het met elkaar aan de stok kregen op weg naar onze scholen. Destijds vond ik het lastig een reden voor de scheldpartijen te bedenken, er waren te grote verschillen tussen mij en mijn leeftijdgenoten van de andere school. De vierde klas was ook het jaar waarin ik onderwijs kreeg over de ‘Gouden Eeuw’ en voor het eerst een stemwijzer invulde, om daarna fictief mijn stem uit te brengen op de partij die het meest mijn belangen zou behartigen. Twee dingen wist ik in mijn eerste bovenbouwjaar zeker: de leerlingen die naar de vmbo-school gaan zijn tuig en in de Gouden Eeuw had Nederland het goed voor elkaar.

Niet verwonderlijk was dan ook, dat het overgrote deel van mijn klas – ik inclusief – van de stemwijzer leerde dat de Partij Voor de Vrijheid onze belangen zou behartigen. En zo geschiedde het dat ruim 75% van vwo vier, juist in het jaar waarin we leerden over het kolonialisme, een stem uitbracht op de PVV. Als het aan ons had gelegen, hadden zij de meerderheid gekregen. Als het aan ons had gelegen, was Geert Wilders minister-president geworden. Een beangstigende uitkomst, waar ik me enige tijd geleden door begon af te vragen of we toen meer begrip hadden kunnen opbrengen voor onze medescholieren van het vmbo, als we meer hadden geweten over de schaduwzijde van het kolonialisme. Zouden we de xenofobe PVV hebben vermeden als we meer hadden geleerd over de voorrechtspositie van witte mensen?

Hedendaagse empathie

Uit gesprekken met de middelbare scholieren van tegenwoordig blijkt dat er bij geschiedenis en maatschappijleer niet veel is veranderd. In de lessen geschiedenis leren ze veel over de Gouden Eeuw, iets over wat Nederland deed in Indië en vrijwel niets over de Nederlandse plantages in Suriname en de Caraïben. Ook de PVV is nog steeds populair onder jongeren, maar dat ligt waarschijnlijk aan Geert Wilders’ twittergedrag.

Buiten de schoolbanken is het Nederlandse koloniale verleden net zo min populair, als het in de populaire media - met uitzondering van rap - gaat over het Nederlandse slavernijverleden, is de ontvangst zuinig. Een voorbeeld hiervan is Jeroen Leinders filmdebuut *Tula: The Revolt*, de eerste historische dramafilm over de Curaçaose slavenopstand in 1795, geleid door de gelijknamige slaaf Toela. In het online tijdschrift *IndieWire*, beschrijft Anouska Folkerts hoe de *VPRO Gids* naar buiten bracht dat Toela te erg tot ‘een symbool’ werd gemaakt, waardoor het volgens het blad moeilijk was om met Toela te sympathiseren. In mijn optiek was de film inderdaad niet perfect en de cinematografie had beter gekund, maar over het algemeen speelde Obi Abili een geloofwaardige rol als leider. De *VPRO Gids* had als invloedrijk medium ook positieve aandacht kunnen besteden aan de film, door te benadrukken dat er – gek genoeg – nooit eerder een film is gemaakt over deze opstand. Hierdoor wordt de reactie van de *VPRO Gids* veelzeggend: een zwart personage als moedige leider is lastig te geloven voor een witte Nederlander.

De recensies die de film in Nederlandse media ontving waren matig, terwijl het acteerwerk en charisma van Obi Abili, door buitenlandse critici juist werd geprezen.¹ *Tula: The Revolt* deed het goed in het buitenland. In 2013 won de film in Londen de Grand Jury Prize en in 2014 op het San Diego Black Film Festival kreeg deze de prijs voor beste film én beste acteur. Buitenlands publiek is kennelijk beter te charmeren voor films over het Nederlandse slavernijverleden. Misschien is de zuinige ontvangst te verklaren doordat Nederland in 2013 te druk bezig was met het kijken van de serie *De Gouden Eeuw*. Deze serie benadrukt de positieve kanten van de Gouden Eeuw, waardoor een evengoed problematisch tijdperk wordt geïdealiseerd. Films als *Michiel de Ruyter* (2015) dragen ook bij aan deze idealisering en zelfs premier Mark Rutte idealiseerde de Gouden Eeuw toen hij in augustus 2015 opriep tot het terugbrengen van “de sfeer van de Gouden Eeuw” bij Het Nationale Sail Debat.²

Ondanks de idealisering van de positieve kanten van de Gouden Eeuw, is de halfslachtigheid waarmee Nederland naar de Gouden Eeuw kijkt, deel geworden van het maatschappelijk debat. Zo is er in november en december een groeiende hoeveelheid Zwarte Pietloze-Sinterklazen en is Sylvana Simons met haar politieke partij Artikel 1 sinds 2016 bezig discriminatie onder de aandacht te brengen in de politiek, maar deze veranderingen moeten het ontgelden bij een flink aantal burgers. Er is aandacht voor ongelijkheid, maar een groot deel ervan is verzet. Wat is de reden van het verzet, is het er altijd zo geweest en wanneer is het dan ontstaan? En hoe werd er eigenlijk met ongelijkheid omgegaan toen slavernij nog volop werd bedreven?

¹ Anouschka Folkerts. ‘Tepid Reviews For ‘Tula: The Revolt’ In Dutch Media.’ *IndieWire*. Penske Business Media, LLC (2013).

²Wilco Dekker. “Rutte wil sfeer Gouden Eeuw terug.” *Volkskrant* (2015).

Inleiding: Witte onschuld en vroegmoderne koloniale literatuur

In mijn zoektocht naar een antwoord op de vragen die de hedendaagse omgang met het slavernijverleden bij mij opriep, vond ik het laat achttiende-eeuwse werkje *Geschiedenis van een neger en zijn reisje met de Heer N.... van Surinamen naar Holland*.³ Eerder hebben onder andere Zihni Özdil, Bert Paasman en Michiel van Kempen⁴ het werk aangehaald, maar nog nooit is het in een casestudie onderzocht. Özdil wijst op het – tegenwoordig controversieel te noemen – begin van het boek, waar op de eerste pagina Thomas, de zwarte hoofdpersoon, aan de hand van zijn ‘buitengewone kenmerken’ wordt voorgesteld. Hij is niet zomaar een zwart persoon, hij heeft namelijk een witte binnenkant.⁵ Paasman wijdt uit over de (voormalig) eigenaar van Thomas, die volgens hem “een goede meester” op “humanitaire gronden” is.⁶ Ook Michiel van Kempen bemerkt Heer N. als “prototype van een goede planter”⁷ die na Thomas meegenomen te hebben naar het witte Amsterdam, zijn dochter laat trouwen met zijn begaafde ex-slaaf. Tijdens mijn eigen lezing van het verhaal viel mij de paradoxale manier waarop het werk de lezer een gelijkheidsles wil bijbrengen op. Met behulp van een zwart personage die zich in een witte omgeving begeeft, probeert het werk zijn lezer iets bij te brengen over ongelijkheid, maar tegelijkertijd mijdt het hierbij het onderwerp etnische ongelijkheid zo veel mogelijk. Hierdoor vroeg ik mij af in hoeverre de educatieve boodschap van *Geschiedenis van een neger* aandacht heeft voor de invloed van etniciteit op iemands maatschappelijke positie en wat deze aandacht leert over de inspanningen die destijds werden geleverd om etnische ongelijkheid te verminderen.

De paradoxale manier waarmee *Geschiedenis van een neger* omgaat met etnische ongelijkheid, is in zekere zin vergelijkbaar met de manier waarop Nederland tegenwoordig omgaat met racisme. In *White Innocence* (2016), beschrijft antropologe Gloria Wekker dat de paradoxale manier waarop Nederlanders omgaan met etniciteit, een hoeksteen is van de Nederlandse samenleving. Volgens Wekker is er enerzijds “the passion, forcefulness and even aggression that race, in its intersections with gender, sexuality, and class”⁸ losmaakt bij de witte bevolking van Nederland, terwijl er anderzijds ook sprake is van “reactions of denial, disavowal, and elusiveness”. Er is dus zowel sprake van erkenning, als ontkenning van de invloed van etniciteit. Deze paradoxale benadering van etniciteit als betekenisvol verschil valt samen met wat zij *witte onschuld* noemt. Met behulp van drie noties diept zij uit hoe het concept ‘witte onschuld’ terugkomt in de

³*Geschiedenis van een neger, zijn reisje met de Heer N.... van Surinamen naar Holland*. Utrecht: S. de Waal (177?). Hierna *Geschiedenis van een neger*.

⁴Michiel van Kempen. “‘Van grouwelijcke monsters en kinderen gods.’ De Nederlands-koloniale literatuur over Suriname.” In: *Theo d’Haen (red.) Europa Buitengaats. Koloniale en postkoloniale literatuur in Europese talen*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker (2002) 160-98.

⁵Zihni Özdil, *Nederland mijn vaderland*. Amsterdam: De Bezige Bij (2015), 72.

⁶Paasman, Bert. “Wat bezielde de literaire kolonisten? Het beeld van de Westindische kolonist in de literatuur 1670-1830.” *Oso 1* (1982) nr. 2, 48.

⁷Van Kempen, *Europa Buitengaats*, 171.

⁸Gloria Wekker. *White innocence: paradoxes of colonialism and race*. Duke University Press (2016), 1.

samenleving: de rol van het cultureel archief, (het begin van) de zelfrepresentatie van witte Nederlanders en de term *onschuld*. Wekker signaleert dat “the intense racial mixing on which colonial societies like Suriname and the Indies were built”⁹ geen deel uitmaakt van het cultureel archief. Het cultureel archief, interpreteert Wekker als “‘a repository of memory’ [Stoler 2009, 49], in the heads and hearts of people, (...) but its content is also silently cemented in policies, in organizational rules, in popular and sexual cultures, and in commonsense everyday knowledge, and all of this is based on four hundred years of imperial rule.”¹⁰ Het is dus geen fysiek archief, maar eerder de uitwerking van de geschiedenis in het dagelijks leven, die zich manifesteert in beleidsvorming, de manier waarop mensen met elkaar en hun omgeving omgaan, algemene kennis en de invulling van popcultuur. In Nederland ontbreekt, volgens Wekker, het besef dat vierhonderd jaar imperialisme wel degelijk invloed heeft op de hedendaagse maatschappij.

Tegelijkertijd zijn er ook historici, zoals Maria Grever en Kees Ribbens, die wel al signaleerden dat “bij de creatie van een nationale geschiedenis ‘het vergeten’ van excessen, agressie, exploitatie, nederlagen en trauma’s een belangrijke rol [speelt].”¹¹ Dit actieve vergeten zou de onpopulariteit van de problematische kanten van de Gouden Eeuw kunnen verklaren. Zihni Özdil, eveneens historicus, gaat in zijn boek *Nederland mijn vaderland* (2015), in op de uitwerking van hetgeen Grever en Ribbens beschrijven. Hij betoogt, al voordat Wekker dat deed in haar boek, dat in andere landen “de erfenis van de trans-Atlantische slavenhandel” meteen te zien is, maar in Nederland “ontstaat er iets curieus: bagatellisering, verdraaiing of regelrechte ontkenning is de norm.”¹² Özdil ziet dit ontkennen als een gevolg van wat hij *pasteurisatie*¹³ noemt. “Gepasteuriseerde melk is behapbaar voor de maag. Het brengt het lichaam niet meer op hol en is geschikt voor massaconsumptie. In Nederland hebben wij onze eigen geschiedenis van slavernij en racisme gepasteuriseerd.”¹⁴ Deze pasteurisatie heeft volgens Özdil “verstreckende gevolgen” voor de huidige maatschappij, terug te zien bij de Nederlanders die stevast institutioneel racisme ontkennen, de ophef die Zwarte Piet veroorzaakt en de ondervertegenwoordiging van het slavernijverleden in het geschiedenisonderwijs.¹⁵ Het werk van Grever, Ribbens en Özdil illustreert dat er wel al langer wordt nagedacht over de vreemde manier waarop Nederlanders omgaan met het slavernijverleden, maar Wekker is de eerste die ‘witte onschuld’ heeft verbonden aan de verklaring achter de ‘vorm’ van het Nederlandse cultureel archief.

⁹Ibid., 36.

¹⁰Ibid., 19.

¹¹Maria Grever en Kees Ribbens. *Nationale identiteit en meervoudig verleden*. Amsterdam: Amsterdam University Press (2009), 28.

¹²Özdil, *Nederland mijn vaderland*, 105.

¹³Ibid.

¹⁴Ibid.

¹⁵Özdil, *Nederland mijn vaderland*, 103-10.

De term “innocence”¹⁶ werkt verklarend voor hetgeen wel en niet deel uitmaakt van het Nederlandse cultureel archief, want betoogt Wekker, onschuld is een betekenisvolle term voor de “Dutch way of being in the world.”¹⁷ Volgens Wekker is deze vermeende onschuld terug te zien in verschillende aspecten van de Nederlandse maatschappij: er schuilt onschuld de Nederlandse normen en waarden, die onder invloed van het christelijke geloof zijn gevormd, het kleine formaat van Nederland, als in het formaat en de onnozelheid van een klein kind en ook in de manier waarop Nederlanders zich ongenueanceerd en racistisch kunnen uitlaten, om de uitspraak vervolgens af te doen als een – onschuldig – grapje¹⁸ schuilt onschuld. Maar onschuld is volgens Wekker tweeledig, het komt voort uit niet weten, maar ook uit niet willen weten:

The claim of innocence, however, is a double edged sword: it contains not-knowing, but also not wanting to know, capturing what philosopher Charles W. Mills (1997, 2007) has described as the epistemology of ignorance[,] (...) [which] is part of a white supremacist state in which the human race is racially divided into full persons and subpersons.¹⁹

De achteloze kant van onschuld, stelt Wekker, is onderdeel van een – al dan niet opzettelijk gecreëerde – hiërarchische samenleving. Hiermee geeft zij aan dat de achteloosheid waarmee er met het slavernijverleden wordt omgegaan in de Nederlandse maatschappij, bijdraagt aan de voorrechtspositie van witte Nederlanders.

Het ontstaan van de voorrechtspositie van witte mensen ligt volgens Wekker bij het begin van de ontwikkeling van de zelfrepresentatie van de witte Nederlander, volgens haar begon de “racial reign” van witheid toen “the construction of the European self and its others”²⁰ vorm kreeg:

[This construction] took place in the force fields of “conquest, colonisation, empire formation, permanent settlement by Europeans of other parts of the globe, nationalist struggles by the colonised, and selective decolonisation” [Brah 1996, 152]. Contemporary constructions of “us,” those constructed as belonging to Europe, and “them,” those constructed as not belonging, though the specific groups targeted vary over time, still keep following that basic Manichean logic.²¹

Volgens Wekker vormde onder invloed van het kolonialisme, zich een manicheïstisch te typeren dualisme waaraan de verdeling van de huidige maatschappij nog steeds voldoet. Volgens het manicheïsme, een laat-

¹⁶Wekker, *White Innocence*, 16.

¹⁷Ibid., 17.

¹⁸Ibid., 16-17.

¹⁹Ibid., 17.

²⁰Ibid., 21.

²¹Ibid.

antieke religieuze stroming, waarvan maar deels duidelijk is wat er precies geloofd werd, zou de wereld verdeeld zijn in tweeën. In deze tweedeling zou de nadruk liggen op het contrast tussen goed en kwaad, licht en duisternis; in het dualisme dat Wekker beschrijft is het onmogelijk om zowel Europees - wit en christelijk - te zijn, als zwart, moslim, migrant of vluchteling.²² Wekker gaat er in haar werk dus vanuit dat het ontstaan van de huidige voorrechtspositie van witte mensen en de ‘manicheïstische’ maatschappelijke tweedeling die dit oplevert, zijn wortels vindt tijdens het imperialisme. Aangezien er maar weinig bekend is over het manicheïsme en tegen Wekker in valt te brengen dat de ontwikkeling van Europese zelfrepresentatie een aanhoudend proces is, valt te betwisten of deze tweedeling wel zo rigide is als Wekker beschrijft.

Doordat de tweedeling onder invloed van Europese zelfrepresentatie is ontstaan, werd en wordt ‘witte onschuld’ volgens Wekker continu in de hand gewerkt door het verhalenkorpus waar Nederlanders cultureel zelfbegrip aan ontlene, aangezien deze verhalen geen aandacht uitlokken voor de invloed die etniciteit heeft op ieders maatschappelijke positie:

Amid the grand narratives that mediate Dutch self-understanding – the perennial struggle against the water, the eighty-year armed resistance against being part of the Spanish Empire, the Golden Age, the struggle for religious freedom and pillarization (...) – none evokes race [e.g., Schama 1987; Israel 1998; Shorto 2013]. Most often, religious, class and regional differences have been foregrounded as the primary differences that need to be taken into account when examining our culture.²³

Volgens Wekker dragen de verhalen “that mediate Dutch self-understanding” eraan bij dat verschillen op basis van religie, klasse of regio als voornaamste delers worden aangewezen wanneer de Nederlandse cultuur – al dan niet in onderzoek – onder de loep wordt genomen. Kort gezegd heeft volgens Wekker de vorming van het Europese zelfbeeld ten tijde van kolonisatie, de machtspositie van witte mensen in de hand gewerkt en bijgedragen aan het ontstaan van een discours waar het bij maatschappelijke zelfreflectie ontbreekt aan aandacht voor etnische ongelijkheid en dus ‘witte onschuld’ een typerend aspect van de Nederlandse cultuur maakt.

In het geval dat ‘witte onschuld’ mede is ontstaan door de ontwikkeling van het Europese zelfbeeld in de vroegmoderne tijd, zouden er in de vroegmoderne bijdrages “that mediate[d] Dutch self-understanding” ook sporen te vinden moeten zijn voor deze specifieke achteloosheid ten opzichte van etnische ongelijkheid. Een uitstekende manier om te testen of Wekker gelijk heeft in dat ‘witte onschuld’ een hoeksteen is van de Nederlandse samenleving en wortels heeft in de vroegmoderne periode, is nagaan of ‘witte onschuld’ toepasbaar is in de analyse van een vroegmodern werk. Daarnaast kan deze analyse van de educatieve boodschap van een werk en deze duiden met behulp van Wekkers theorie, inzicht bieden in de manieren waarop vroegmoderne auteurs hebben geprobeerd etnische ongelijkheid tegen te gaan of in de

²²Ibid.

²³Ibid., 20-21.

hand te werken In *Geschiedenis van een neger* staat vooraf aan het verhaal in een kort bericht aan de lezer, dat het “tot nut van de Lezers [kan] dienen” en als dit is gelukt, dat “den Autheur zyn Oogmerk [heeft] bereikt.”²⁴ Hieruit valt op te maken dat het werk zijn lezers iets probeert bij te brengen en in meer of mindere mate de lezer wil vormen. Aangezien het werk de lezer iets probeert bij te brengen en handelt over ongelijkheid, is dit een goed werk om Wekkers interpretatiekader op te testen.

Onderzoek naar ongelijkheid in vroegmoderne koloniale teksten

Volgens Wekker is ‘witte onschuld’ dus iets dat terug te zien in het maatschappelijk besef van de Nederlander, waardoor het invloed uitoefent op de invalshoeken waaruit de Nederlandse maatschappij aan de kaak wordt gesteld. In het onderzoek naar de vroegmoderne koloniale literatuur in het Nederlands is terug te zien dat Wekkers gelijk heeft over de beperkte invalshoeken. Er is namelijk in algemene zin vrij weinig onderzoek gedaan naar de manier waarop die literatuur omgaat met etniciteit en ongelijkheid. Wel schreef Bert Paasman, literatuurwetenschapper en surinamist, in 1982 en 1995 twee artikelen over de (zelf)representatie van de witte kolonist in de vroegmoderne koloniale literatuur over Suriname. Deze artikelen diepen de beeldvorming van de West-Indische kolonisten uit. In het eerste artikel schetst Paasman een globaal overzicht van de beeldvorming van de West-Indische kolonist in de periode van 1670 tot 1830. Hierin bespreekt hij een scala aan (schrijvende) kolonisten, zoals de missionaris ds. Joannes Guiljelmus Kals, die zich in het eerste kwart van de achttiende eeuw al uitsprak tegen slavernij. Sterker nog, Kals maakte zich hard voor “vreedzaam en gelijkgerechtigd samenleven tussen blanken en gekleurden,”²⁵ waarmee hij actief bijdroeg aan de bestrijding van de onschuld van de *plantocratie*²⁶ en ongelijkheid op basis van etniciteit aan de kaak stelde. Dat Kals iets op het spoor was, wordt bevestigd door de snelheid waarmee de plantocratie ds. Kals en zijn idealen²⁷ terugwerkte naar Nederland.

Uit de artikelen van Paasman blijkt dat Kals er vroeg bij was met deze humane benadering van het kolonialisme. Het beeld dat overgeleverd is door hoofdpersonen uit koloniale romans, “is van meet af aan uitermate ongunstig: de kolonist in de literatuur is hebzuchtig, heerszuchtig, wellustig en wreed.”²⁸ Deze monsterlijke, seksbeluste beul diende met zijn handelen te laten zien hoe het niet moest. Andere werken

²⁴*Geschiedenis van een neger*, Aan den LEZER.

²⁵Ursy M. Lichtveld en Jan Voorhoeve, ed. *Suriname: Spiegel der vaderlandse kooplieden: Een historisch leesboek*. Den Haag: Nijhoff (1980), 136.

²⁶De heersende klasse bestaande uit planters.

²⁷Lichtveld en Voorhoeve, *Spiegel der vaderlandse kooplieden*, 136. Al in 1733 probeerden de planters in Suriname dominee Kals terug te werken naar Nederland. Zij vielen hem op zijn ongelukkige huwelijk. Volgens Lichtveld en Voorhoeve deden zij dit om zichzelf te ontdoen van hun slechte geweten.

²⁸Paasman, Bert. “Wat bezielde de literaire kolonisten? Het beeld van de Westindische kolonist in de literatuur 1670-1830.” *Oso 1* (1982) nr. 2, 44.

probeerden met volle ernst de lezer iets bij te brengen, bijvoorbeeld in de pastorale gedichten van P.F. Roos.²⁹ Hierin wekt de plantagedirecteur een respectabelere indruk, een goede planter houdt zich niet alleen bezig met de plantage en haar producten. Integendeel, hij zorgt er ook voor dat zijn slaven genoeg te eten krijgen en dat de zieke, zwangere of oudere slaven worden verzorgd.³⁰ Volgens Paasman vervullen de verhalen met planter-directeuren in de hoofdrol een duidelijke functie: “Ze propageerden geen abolitie en emancipatie, maar fatsoen, eerlijkheid, vlijt, zedigheid en andere maatschappelijke deugden in een tijd van snelle veranderingen en een achteruithollende economie.”³¹ Deze werken hebben tijdens het imperealisme onmiskenbaar bijgedragen aan het bevestigen van de autoriteitspositie van de kolonisator. En “[z]olang er onvoldoende case studies zijn van planterlevens, blijft deze figuur in de traditie voortleven als een vorst (...), in uitzonderingsgevallen verlicht, maar meestal despotisch”, benadrukt Paasman.³²

Na Paasmans conclusie is er niet veel meer geschreven over de West-Indische plantagedirecteur en ontbreekt er vooralsnog onderzoek naar de manier waarop de invloed van etnische ongelijkheid – en het ontkennen daarvan – in de vroegmoderne koloniale literatuur is geportretteerd. Veel vroegmoderne West-Indische koloniale teksten zijn slechts besproken in overzichtsstudies, waarin zij worden weggezet als werken die slavernij – op milde wijze – goedkeuren. Aangezien deze vroegmoderne werken hebben bijgedragen aan de beeldvorming over Suriname, de slavernij aldaar en de omgang met zwarte mensen, moet nader onderzoek naar deze werken ook inzicht kunnen bieden in hoeverre er destijds aandacht was voor de rol van etniciteit binnen ongelijkheid.

In het hierop volgende zal ik met een analyse de educatieve boodschap van *Geschiedenis van een neger* achterhalen of Wekkers concept van ‘witte onschuld’ toe te passen is op de interpretatie van een vroegmodern koloniaal werk, om erachter te komen of de educatieve boodschap van *Geschiedenis van een neger* aandacht heeft voor de invloed van etniciteit op iemands maatschappelijke positie. Om Wekkers terminologie hanteerbaar te maken voor de analyse van deze roman, heb ik in mijn eigen lezing van *Geschiedenis van een neger* aandacht gehad voor drie thema’s die invloed hebben op iemands maatschappelijke positie: godsdienst, gender en etniciteit. Deze thema’s definieerde en onderscheidde ik, omdat de boodschap van het werk betrekking heeft op het protestantisme, de rol van vrouwen en de positie van mensen van kleur. De verschillende lessen die het werk meegeeft, vallen in te delen in een of meer van deze thema’s en geven weer in hoeverre deugdelijk en acceptabel gedrag werd beïnvloed door godsdienst, gender en etniciteit.

²⁹Ibid., 51.

³⁰Bert Paasman. “Leven als een vorst. De planter-directeur in de literatuur over Suriname.” *Kruispunt 36* (1995), nr. 161, 396.

³¹Ibid., 402.

³²Ibid., 403.

Voorafgaand aan de analyse is een samenvatting van de plot van het verhaal opgenomen, waarna ik met behulp van *close reading* aan de hand van de thema's protestantisme, de rol van vrouwen en de positie van mensen van kleur de educatieve boodschap zal analyseren. De boodschap die het werk uitdraagt over deze thema's komt zowel expliciet, als impliciet in het werk terug en op beide wordt in de analyse ingegaan. De uitkomsten van deze analyses dragen bij aan het in de conclusie schetsen van de algemene lessen die het werk uitdraagt en het beantwoorden van de hoofdvraag: heeft de educatieve boodschap van *Geschiedenis van een neger* aandacht voor de invloed van etniciteit op iemands maatschappelijke positie?

Geschiedenis van een neger in het kort

Er was eens een jonge slaaf, “zwart van lichaam”, maar “wit en blank van ziel zijnde”. De christelijke ‘Heer N....’,³³ voormalig planterdirecteur en eigenaar van deze slaaf, ontdekte al vroeg diens “goede hoedanigheden”.³⁴ Wanneer Heer N. Europa mist besluit hij Suriname te verruilen voor Holland en samen met zijn vrouw, dochter en slaaf stapt hij op de boot. Op zee slaat het noodlot toe, het schip komt in een storm terecht, toen deze eenmaal ging liggen kreeg het schip zicht op een kust, waar zij naartoe stevenen. Op het eiland aangekomen ontdekken ze dat het wordt bewoond door een nederzetting gereformeerde Fransen, die de gestrande groep voorzichtig, maar hartelijk verwelkomen. De reizigers worden bij de leider van de nederzetting gebracht, Heer le Sage genaamd. Hij besluit het gestrande gezelschap wat bij te brengen over de ontstaansgeschiedenis van het eiland. Net als de reizigers belandden de ouders van Heer le Sage op weg naar een beter leven in een storm die hun naar het eiland leidde. Sindsdien is de protestantse nederzetting niet meer van het eiland geweken, wat resulteert in een paar buitengewone gebruiken. Zo is er geen geld, dus iedereen helpt elkaar en gebeurt trouwen op basis van loting in plaats van keuze.

De zwarte slaaf van Heer N. wil, na het zien van deze volksplanting en het aanhoren van het verhaal van Heer le Sage, zich graag bekeren tot het christendom en vraagt Heer N. een afspraak te regelen. Tijdens deze afspraak overtuigt Heer le Sage hem van het protestantisme als ware godsdienst en na een aantal lessen is de slaaf klaar voor de belijdenis en de doop. Waarna hij de naam Thomas krijgt. Na de plechtigheid is het aan Heer N. om zijn levensverhaal uit de doeken te doen aan Heer le Sage. Hij vertelt Heer le Sage over zijn geboorteland Frankrijk, waar hij werd onderwezen door de Sociëteit van Jezuïeten en al vroeg twijfels ontwikkelde over het ware geloof. Naarmate de Jezuïeten en zijn ouders steeds meer druk op hem begonnen uit te oefenen, besloot Heer N. de sociëteit de waarheid te zeggen en afstand te nemen van het geloof. Na een tijd van losbandigheid sloeg depressie toe en haalden zijn ouders er een dokter bij, die hem niet alleen beter maakte maar ook kennis liet maken met het protestantse geloof. Toen de oude leermeester van Heer N. oren kreeg van diens nieuwe geloof, was het voor Heer N. in Frankrijk niet meer veilig en besloot hij te vluchten naar Holland. In Holland was er geen werk voor hem, maar in Suriname wel, dus Heer N. vertrok naar Suriname om daar op een plantage te werken. Al snel lukte het Heer N. om zich in vooraanstaande kringen te begeven en ontmoet hij zijn vrouw. Met enige moeite weet hij haar te overtuigen om met hem te trouwen, waarna ze zeven kinderen krijgen, waarvan één dochter het overleeft.

Tijdens Thomas’ belijdenis valt het oog van een Europese matroos op een jonge maagd van de volksplanting. Hij besluit haar te verleiden en met vleierij en beloftes lukt het hem haar het bed in te krijgen. Wanneer de matroos zijn zin heeft gekregen verdwijnt zijn interesse, tot ongenoegen van de eilanddochter. Gekwetst en beschaamd verlaat zij de matroos en in stilte beraad zij zich over haar lot. De schaamte wordt haar uiteindelijk te veel en zij besluit zelfmoord te plegen. De bewoners van de volksplanting zijn razend en

³³Hierna Heer N.

³⁴*Geschiedenis van een neger*, 3.

eisen repercussie voor de daden van de matroos. Na een overleg tussen de stamoudsten en de kapitein van het schip over de gevolgen voor de matroos, is het tijd voor straf. Alle maagden boven de veertien mogen de matroos met een dunne tak op de rug slaan.

Met het schip gerepareerd, breekt de tijd om te vertrekken aan. Met pijn in het hart nemen Heer N. en zijn familie afscheid van Heer le Sage. Thomas is bijzonder aangedaan door het vertrekt en met veel moeite slaagt het gezelschap erin hem op de boot te krijgen. In Amsterdam aangekomen huurt Heer N. voor hemzelf, zijn gezin en Thomas een huis. Hij vraagt aan Thomas wat hij van Amsterdam vindt, maar Thomas is niet zo lovend over de Nederlandse hoofdstad. Hij vindt de mensen egoïstisch en oneerlijk, Heer N. is het hier niet mee eens en denkt dat Thomas nog wat moet wennen. Hij stuurt Thomas met geld op pad om spullen te kopen. Thomas, die niet veel verstand heeft van onderhandelen, gelooft de winkelier op zijn woord, met als gevolg dat hij een kat in de zak koopt. Heer N. stuurt Thomas terug om beter goed of zijn geld terug te vragen, maar het mag niet baten – de winkelier geeft geen niet-goed-geld-terug-garantie. Bij de tweede winkel hoopt Thomas meer geluk te hebben, maar ook hier wordt hij afgezet, zijn vertrouwen in de Amsterdammers is definitief geschaad.

Heer N. heeft contact met een schipper die naar Suriname gaat en vraagt hem om een brief en wat goederen mee te nemen voor Heer le Sage. Ook Thomas mag een brief schrijven en lucht hij zijn hart aan Heer le Sage over de corruptie waarmee hij te kampen heeft in Amsterdam. Zes maanden verstrijken eer ze iets van de schipper horen; hij heeft de brieven niet kunnen afleveren in verband met een storm. In dit half jaar doet zich een avond voor waarop Thomas een aanvaring heeft met twee prostituees die willen dat hij met hen meegaat. Wanneer Thomas weigert, zetten ze het op een schreeuwen. De nachtwachters komen aangesneld, arresteren Thomas en laden hem op hun kar. Getergd roept Thomas om het eiland, waarna de nachtwachters besluiten dat Thomas er met één ducaat ook wel vanaf komt. Thuis aangekomen vertelt hij Heer N. over zijn ervaring. Volgens Heer N. heeft hij geluk gehad, hij had ook voor het gerecht kunnen belanden en wie had dan bewezen dat hij onschuldig was? Zelfs zijn goed geweten zou hem dan niet kunnen redden. Ontsteld gaat Thomas slapen, onder invloed van de gebeurtenissen van die dag heeft hij een nachtmerrie. Heer N. probeert hem na de nachtmerrie gerust te stellen, dat lukt een beetje.

De dochter van Heer N., Agnes, heeft haar oog op Thomas laten vallen en besluit haar gevoelens kenbaar te maken. Thomas, bescheiden als hij is, verbaast zich erover en legt wat Agnes hem heeft verteld eerst aan Heer N. voor. Heer N. staat niet te springen om de wensen van zijn dochter, hij moet erover nadenken, Thomas is immers zwart en hij heeft geen eigen geld. In de tussentijd dient zich een andere gegadigde aan, een heer van goede komaf met een flinke erfenis. Na overleg met zijn vrouw besluit Heer N. Agnes te vragen naar wat zij wil, maar niet voordat ze de andere huwelijkskandidaat hebben aangedragen. Bij alleen al het luisteren naar het aanbod van haar ouders wordt Agnes flauw van ontroering. Wanneer Heer N. vraagt wat Agnes graag zou willen geeft zij toe alleen Thomas te willen, die zij zo om zijn deugden bemint. Heer N. is nog niet overtuigd, maar Agnes houdt vol. Uiteindelijk geeft Heer N. toe en wordt Thomas erbij gehaald om aan hem het heugelijke nieuws mee te delen. Niet veel later trouwen Agnes en Thomas, krijgen ze kinderen en leefden ze nog lang en gelukkig.

Protestantisme als deugdelijke godsdienst

Een analyse van de voorkeur voor het protestantisme

In het verhaal zijn godsdienst en deugdelijkheid nauw aan elkaar verbonden, Heer N., Heer le Sage en zelfs Thomas worden in hun deugdelijkheid gesterkt door hun protestantse overtuigingen. De reflectie op het protestantisme die het verhaal meegeeft, illustreert de godsdienstige waarden die het boek het belangrijkste acht. Het eiland van Heer le Sage doet dienst als voorbeeld voor de godsdienstige zedenles van het werk. Zoals vaker voorkomt in vroegmoderne teksten,³⁵ wordt er in het verhaal gebruik gemaakt van een fictief eiland waar idealistische normen en waarden met behulp van alternatieve leefwijzen worden uitgeprobeerd. Het eiland is een baken van (het juiste) protestantisme, dat wordt geleid door de oude wijze Heer le Sage – een *speaking name* – letterlijk vertaald ‘Heer de Wijsgeer’. Zijn naam en positie als politiek en spiritueel leider van het eiland, verraden zijn autoriteitspositie; hij is een van de twee personages die uitvoerig uitspraak doet over de invulling van het protestantisme.

Heer le Sage heeft zijn uitstekende kennis over de christelijke leer te danken aan zijn vader. Op zijn zevende begon deze met hem onderwijzen in “de ware Christelyke Godsdienst”.³⁶ Hij leerde hem dat het voor het gedegen belijden van het christendom eigenlijk niet nodig is om je bezig te houden met “al die subtile questien in al die disputen, waar mede de Godgeleerde en Wysgeeren zig ophouden in te wikkelen”³⁷ en dat de mens “als redelijk schepsel die vermogens van redenkavelen die [hij] van den Hemel ontfangen, mag en moet gebruiken.”³⁸ Hiermee benadrukt het boek de kernwaarden van het protestantisme die het boek als juist acht. In het gesprek met Thomas, verbindt Heer le Sage met behulp van de kernwaarden het belang van het protestantisme aan het leiden van een deugdelijk leven. Wanneer iemand “op een regtmatige wyze zyn reden wil gebruiken, vint daar in de waarheid met het Goddelyk gezag gepaart, en word daar door in zyn kennis zoodanig verligt, dat veel zaken die hem duister en twyffelagtig scheenen, hem nu ten vollen bekend zyn.”³⁹ Volgens Heer le Sage is het protestantisme een voorwaarde voor het juist gebruiken van je verstand, de rede alleen is niet genoeg om lastig te begrijpen dingen te verklaren. Hetgeen er in de Bijbel vervat is, is nodig om “de oorspronk van het zedelyk en natuurlyk kwaad doen weten.”⁴⁰ Hetzelfde wordt benadrukt in het gesprek tussen Heer N. en de protestantse dokter, de tweede persoon die gedetailleerd beschrijft wat het protestantisme volgens het werk behelst. Volgens de dokter komt de hervormde

³⁵Buijnsters, Petrus Jacobus Adrianus Maria. *Imaginaire reisverhalen in Nederland gedurende de 18e eeuw*. No. 25. Wolters-Noordhoff (1969), 5.

³⁶*Geschiedenis van een neger*, 23.

³⁷*Ibid.*, 24.

³⁸*Ibid.*, 25.

³⁹*Ibid.*, 44.

⁴⁰*Ibid.*

godsdienst het beste overeen “met de gezonde reden en het geen in den Bybel vervat was”.⁴¹ Daarnaast benoemt de dokter “dat hy nooit zoo bygelovig geweest was, om aan derzelve instellinge en ceremonien geloof te slaan of toe te stemmen”.⁴²

Uit de woorden van Heer le Sage en de dokter spreekt voorkeur voor het protestantse geloof. Het boek benadrukt dat ‘goed geloven’ niet equivalent is aan het bezoeken van een religieuze instantie of instelling, het is het niet nodig je bezig te houden met de subtiële nuances binnen godsdienst; een goed christen gelooft niet alleen in God, maar gebruikt ook zijn gezond verstand in het zijn van een deugdzaam mens. Deze denkwijze is in lijn met het verlichte geloofsideaal. God werd niet ontkend, hij had immers de aarde geschapen, maar de deïsten geloofden simpelweg niet dat God zich continu met de wereld zou bemoeien, waardoor zij het christendom belijden met hulp van Kerkelijk gezag niet als nodig zagen. Zo distantieëren protestanten zich van de andersgezinden, het is namelijk aan de mensen en niet aan de Kerk, om het van God gekregen verstand op de juiste manier te gebruiken.⁴³

Rechtvaardiging van de voorkeur

Dat de voorkeur voor het protestantisme rechtvaardig is, illustreert het boek met verschillende voorbeelden. Er zijn twee personages die zich tot het protestantisme bekeren en daarbij bevat het boek verschillende (anders) gezindten die zich problematisch gedragen. Een van de personages die zich tot het protestantisme bekeert is Thomas, wanneer hij het levensverhaal van Heer le Sage heeft gehoord, besluit hij meer te willen weten over het protestantisme. Thomas twijfelde nooit aan de juistheid van deze godsdienst, “vermits de Levenswyze die [hij] daar van te Surinamen zoo strydig met derzelve belydenis vond”⁴⁴ vond hij het lastig om zich tot de hervormde godsdienst te bekeren. De idylle op de volksplanting zorgt ervoor dat hij zijn “gemoed”⁴⁵ wil laten overtuigen. Hij vraagt Heer N. om een gesprek met Heer le Sage te regelen, waarmee Thomas zich onderdanig opstelt ten opzichte van de autoriteitspositie van Heer N. en Heer le Sage.

In het gesprek geeft Thomas aan dat hij al op zoek is naar zingeving sinds hij door zijn “redeneeren en bespiegeling” tot de conclusie kwam dat de godsdienst van zijn moederland “gantsch niet goet is, dat dezelve met zoo veel Afgodery en bygelovigheid verzelf was, dat een ieder die maar een weinig verstand heeft, daar een afschrik van moet hebben.” “Alschoon [hij] een Neger geboren [is], en onder Afgodise Volkeren [is] opgevoed,”⁴⁶ zag hij toch in dat er iets niet klopte. Met de zelfhaat die spreekt uit Thomas’

⁴¹Ibid., 71-72.

⁴²Ibid., 71.

⁴³Aveling, Francis. "Deism." *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 4. New York: Robert Appleton Company, 1908.

⁴⁴*Geschiedenis van een neger*, 33.

⁴⁵Ibid., 34.

⁴⁶Ibid., 37.

woorden, keurt het boek heidense geloven af en illustreert het dat het juiste protestantisme – bij verstandige mensen – hoe dan ook zal zegevieren. Daarnaast draagt het verfoeien van zijn oorspronkelijke godsdienst bij aan het benadrukken van Thomas' 'witte' innerlijk en deugdelijkheid.

Thomas' deugdelijkheid is op dit punt in het verhaal wel benoemd door Heer N. en de verteller en geïmpliceerd door Thomas' gedrag, maar door Heer le Sage wordt er een godsdienst aan zijn goedheid verbonden. Nadat Thomas is onderwezen in de christelijke leer en zijn belijdenis heeft afgerond, kan "den Hemel" hem "bekwaam maken" in het volgen van het meest deugdelijke pad wanneer hij naar Europa vertrekt.⁴⁷ Als kers op zijn bekering, krijgt Thomas een naam, waarmee hij gelijk wordt gesteld aan de andere personages met een naam. Daarvoor werd er in het verhaal onder andere naar hem verwezen met "de Neger" en het kleinere "ons Negertje". Vlak na het voltrekken van het ritueel, deelt de verteller mee dat "wy [de neger] in het vervolg Thomas zullen noemen."⁴⁸ Het protestantisme zorgt ervoor dat Thomas zijn leven als naamloze - maar in principe deugdelijke - "neger", kan inruilen voor een leven waarin er naar hem wordt verwezen zoals naar ieder ander, met een naam in plaats van een huidskleur. Zijn naamgeving doet dienst als bewijs van de legitimering die godsdienst een persoon biedt.

Net als Thomas, beleed Heer N. niet altijd de protestantse godsdienst, zijn levensverhaal benadrukt het belang van het protestantisme op twee manieren: het geloof dat hij van thuis mee heeft gekregen wordt negatief geportretteerd en een andersgezinde gedraagt zich problematisch gedraagt tegenover hem en zijn familie. Toen Heer N. nog in Lyon woonde, "moest [hij] by de Jesuiten ter Kerk gaan", een godsdienst waar iemand met "een weinig gezond verstand" zich niet door zou laten overtuigen. Hij kan niet geloven dat "de sluitredenen" die in de "School van Aristoteles" onderwezen worden, met hun "zedenkunde" mensen "tot het ware zedelijke" kunnen brengen.⁴⁹ Heer N. is het onderwijs van de Jezuïeten op gegeven moment zat en maakt zijn twijfels aan zijn leermeester kenbaar:

Myn Heer en Priester van de order der Societeit van Jezus, zeide ik hem met een gelaat waar in de veragting en verontwaardiging in te leezen was, wanneer zult gy eens ophouden met u ongelukkig rammelen, 't welk my al lang verveelt heeft? Wilt gy my met de lessen van uwen Aristoteles tot iets overtuigen daar gylieden zelfs den spot mede dryft? Wanneer het met u belangens niet overeenkomt, zoud gy zelfs u Overigheid ik laat staan u Ouders niet gehoorzaam zyn.⁵⁰

Met het verzet van Heer N. hekelt het boek de Jezuïeten en de manier waarop zij dwepen met Aristoteles' filosofie, terwijl zij deze inzetten om hun eigen belangen te behartigen. Jezuïeten staan over het algemeen bekend als leermeesters die hun leerlingen kritische denkers proberen te maken, maar gehoorzamen

⁴⁷Ibid., 51.

⁴⁸Ibid.

⁴⁹Ibid., 53.

⁵⁰Ibid., 56-57.

paradoxaal genoeg wel aan de paus. De manier waarop de Jezuïten hun eigen leer bespotten, illustreert het werk met de bezoeken die de leermeester na het gesprek aan de vader van Heer N. brengt. Bij het eerste bezoek van de Jezuïet werd hij met “scherpe dreigementen” overladen. Er werd hem gezegd “dat hy toe zou zien dat [Heer N.] niet weder [zich] op dusdanige wijze tegens de Societeit zoude uitlaten; want dat zy anders wel weten zoude wat haarlieden te doen stond, en hy aanspreekelijk voor [hem] zoude weezen; omdat hy zyn Zoon niet belette een Societeit, die de voornaamste steun en pilaar van de waare Moeder der Roomsche Kerk was te beledigen.”⁵¹ Ook wanneer Heer N. zich niet meer negatief heeft uitgelaten over de sociëteit en zich heeft bekeerd tot het protestantisme, is de Jezuïet niet tevreden. Heer N. heeft “zich tegen het gezag van de Kerk en des Konings vergreepen”⁵² en dient om vergiffenis te vragen, wanneer hij dit niet doet wordt naast zichzelf, wederom zijn vader aansprakelijk gehouden. Voor Heer N. is dan de maat vol, hij zal het protestantisme niet opgeven, maar hij wil zijn familie ook niet meer in gevaar brengen, daarom vertrekt hij naar Holland.

Naast de Jezuïet is er nog een gelovige die zich ondeugdzaam gedraagt: de verkoper waarbij Thomas een hoed en kousen gaat kopen. Met dit personage wordt geïllustreerd dat zelfs binnen het protestantisme gelovigen zijn die zich schuldig maken aan verwerpelijk gedrag. Nadat Thomas bij de eerste winkelier is afgezet, gaat hij voor de rest van zijn aankopen - op advies van Heer N. - langs bij een verkoper die niet alleen “eerlijk te boek staat”, maar zelfs “vroom” en in “Kerkendienst”⁵³ is. Thomas geeft te kennen gehoord te hebben dat de man “een goed Christen” is en dat hij daarom “het geheel geen zwaarigheid [maakt] hem te vertrouwen”.⁵⁴ De verkoper speelt in op Thomas’ aannahme door met hem mee te praten over dat “het zeer gevaarlijk is, wil men niet bedrogen wezen, by iemand goed te kopen, die niet anders als wereldze inzigten heeft”. Volgens de verkoper is het beter “by deugtzame lieden te gaan; die zyn altyd met een klein winsje te vreden en daarom niet genegen om iemand te misleiden.”⁵⁵ Maar de winkelier doet zijn eigen advies en geloofwaardigheid als deugdelyke christen teniet, wanneer blijkt dat hij Thomas willens en wetens rommel heeft verkocht. De hoed en kousen die hij Thomas verkocht, konden na één regenbui worden weggegooid. Zelfs lieden die als goede christenen bekend staan, kun je niet blindelings vertrouwen, want ook zij kunnen zich schuldig maken aan oneerlijk gedrag.

⁵¹Ibid., 59.

⁵²Ibid., 75.

⁵³Ibid., 113.

⁵⁴Ibid.

⁵⁵Ibid., 114.

Vrouwen als decorstukken

Een analyse van de rol van vrouwen in het verhaal

Het eerste moment dat de lezer te maken krijgt met vrouwelijke personages is tijdens de storm waarin Heer N. en zijn gezelschap verzeild raken. Het “deerniswaardigste” om te zien “was dat Mevrouw en Mejuffrouw N.... zig alle beide om den hals van de Heer N..... wierpen; doende niet anders als schryen en roepen: Ach myn waarde Man! Ach myn waarde Vader! Wy zullen u niet verlatren, daar gy blyft, blyven wy ook, en wy zullen zoo doende te zamen sterven.”⁵⁶ De vrouwen die zich gedragen als *damsels in distress*, bieden een uitstekende kans voor Thomas om zijn deugdelijkheid te etaleren. Hij doet dit door de gemoederen te sussen, wat volgens de verteller getuigt van standvastigheid, onverschrokken moed en zorvuldigheid,⁵⁷ eigenschappen die Thomas’ personage zonder twijfel ten goede komen. Deze constructie, waarbij een vrouwelijk personage voor een mannelijk personage de mogelijkheid schept om de lezer iets bij te brengen over goede zeden, doet zich in *Geschiedenis van een neger* veelvuldig voor. Sterker nog, iedere vrouw in het verhaal doet in de zeven ontmoetingen tussen man en vrouw, dienst als gereedschap om een punt te maken over een bepaald zedekundig ideaal, vrouwen zijn als decorstukken op het toneel van de deugd. De manier waarop het boek omgaat met vrouwen biedt inzicht in het gedrag en de eigenschappen die het boek als acceptabel beschouwt voor mannen en vrouwen.

Goede voorbeelden

De meest conventionele ontmoeting tussen man en vrouw vindt plaats wanneer Heer N. op Suriname een *plantocratische* vrouw voor zich probeert te winnen. Hij gaat naar haar huis en zegt haar: “Indien het geoorlooft is voor een persoon, die van de goederen des geluks niet al te zeer voorzien is, aan een ander van meerder middelen zyn hart open te leggen, zonder dezelve te vertoornen; zoo wenschte ik wel dit aan u te doen en...”⁵⁸ Zijn toekomstige vrouw wacht niet tot hij uitgesproken is en zegt: “Myn Heer schoon iemand minder goederen als een ander bezit, zou hy daarom niet bevoegt zyn, zyn belangens voor te dragen?”⁵⁹ Waarmee zij benadrukt dat het niet uitmaakt waar iemand vandaan komt, iedereen heeft recht op het voorleggen van vragen aan een ander. Deze uitspraak idealiseert in bredere zin de mogelijkheid voor iedereen om zijn of haar ideeën kenbaar te maken. Het werk plaatst hierbij wel een kanttekening, recht van spreken voor iedereen, betekent niet per definitie dat er ook (direct) gehoor moet worden gegeven aan verzoeken of uitspraken. Mevrouw N. stemt namelijk niet direct in met het huwelijksvoorstel van Heer N., zij is nog te zeer bezig met haar overleden man. Wat illustreert dat mensen tijd moeten krijgen om zich over

⁵⁶Ibid., 4.

⁵⁷Ibid., 5.

⁵⁸Ibid., 81.

⁵⁹Ibid.

eventuele bezwaren heen te zetten. Zoiets hoeft niet langs te duren, want de afwijzing van Mevrouw N. is ook maar van korte duur; wanneer Heer N. drie dagen later terugkeert, stemt zij toe met een huwelijk. Dit huwelijk illustreert dat huwelijkspartners van verschillende komaf met elkaar moeten kunnen trouwen, iets waar het boek met het huwelijk van Agnes en Thomas nog sterker op terug komt.

Op de volksplanting wordt hofmakerij en eigen inspraak geheel geëlimineerd. Het is daar normaal dat men trouwt op basis van loting. Bij dit ritueel worden er eerst zoveel “jonge Dogters” als er “Jongmans” zijn, naar de kerk gehaald voor het voltrekken van de huwelijksplechtigheid. De namen van de dames worden in een kelk gestopt, waarna alle heren om beurten een dobbelsteen gooien om de volgorde van de trekking te bepalen. Wanneer de volgorde is vastgesteld, trekken de jongens om beurten een lootje uit de kelk, de naam die daarop staat is de vrouw waarmee zij trouwen. Naast dat deze ingreep het voortbestaan van de volksplanting verzekert, wordt er hierdoor voorkomen dat er potentiële - minder aantrekkelijke - huwelijkspartners buiten de boot vallen. Het ritueel maakt van de vrouwen een soort kermisprijzen waar mannen lootjes voor trekken. De reden dat de jongeren van de volksplanting hiermee instemmen berust op indoctrinatie. Doordat de “Jonge luiden de billikheid der Wetten, Zeden en gewoontens van het Land en der Volkplanting, van jongs op zoodanig worden ingeboezemd” en het huwelijksritueel “altijd in gebruik geweest is”, is “daar is nog nooit geen verschil over ontstaan” en wordt het ritueel altijd “vermaakt ondergaan.”⁶⁰ Uit het ritueel van de volksplanting spreekt totalitarisme: door vroeg genoeg te beginnen met het de jeugd indoctrineren, wordt het scheppen van een gehoorzame en deugdelijke gemeenschap bespoedigd.

Slechte voorbeelden

Het werk keurt het ritueel niet af, maar illustreert later in het verhaal wel dat het ritueel niet beschermt tegen buitenechtelijke relaties. Want ondanks de vermeende populariteit van het huwelijksritueel, weet een Europese matroos van het schip van Heer N. een van de eilanddochters te verleiden. Zij wijst hem meermaals af, maar “door zyn vlytig oppassen en door de betuigingen van liefde die hy haar deed”, “begon zy een weinig het oor na hem te leenen.”⁶¹ Zowel uit deze hofmakerij als uit die van Heer N., blijkt dat een vrouw niet zomaar moet ingaan op de avances van een man, maar als een man lang genoeg probeert en standvastig blijft, zal hij toch zijn zin krijgen.

De wetten van de volksplanting bezorgen de dochter wel twijfels, want door er niet aan te gehoorzamen brengt ze misschien haar eer in gevaar. De matroos laat zich hier niet door weerhouden, hij belooft haar dat ze heus wel zullen trouwen en als het niet mag op de volksplanting, dat hij haar dan mee naar Europa zal nemen. Gepaaid door zijn mooie woorden, wint de liefde het van haar verstand en geeft zij

⁶⁰Ibid., 32.

⁶¹Ibid., 87.

zichzelf “vervolgens geheel” aan hem.⁶² Iets wat de matroos volgens het boek pas “na een wettelijke trouw” zou toekomen en omdat “na de genieting de verzadiging volgt”⁶³ verdwijnt na de daad zijn interesse in de eilanddochter als sneeuw voor de zon. Wanneer blijkt dat de matroos de eilanddochter alleen voor seks heeft gebruikt, geeft het boek mee dat zelfs op plekken met rigide regels, het kan voorkomen dat mannen gebruik maken van vrouwen. Hiermee illustreert het werk de kwetsbare positie van vrouwen.

De eilanddochter, die door haar beschermd opgroeien niet gewend is aan zulke oneerlijkheid, kan niet geloven dat de matroos zijn desinteresse meent. Zij hoopt nog dat hij haar test, maar de matroos wuift het voorval weg te door te zeggen dat de tijd alles slijt en dat ze dit uiteindelijk ook wel zal vergeten. Hij vindt de schande waarmee hij haar heeft berokkend wel meevallen, de volksplanting zal zich heus niet tegen haar keren. Hij wil gewoon niet door een “vrouwspersoon” belemmerd worden en “diergelijke galanteren [zijn] in Europa zeer gemeen”, daarom maakt hij “er in ‘t geheel geen geweten van”. “Dit antwoord klonk de Jonge Dochter als een Donderslag in de ooren.” en gekrenkt gaat ze in “eenzaamheid [haar] misslag betreuren”.⁶⁴ “De Liefde dan het hart van onze jonge Dochter verlaten hebbende, had de wanhoop en de spyt in zyn plaats gelaten”⁶⁵ wat voor de eilanddochter reden genoeg is om een einde te maken aan haar leven. De neerslachtigheid van de dochter illustreert het verschil in impact die zo’n daad heeft op de verschillende geslachten en waarschuwt met name vrouwelijke lezers voor het verdriet dat buitenechtelijke seks kan opleveren.

De verteller is het niet eens met het verdriet dat de eilanddochter zichzelf oplegt: “Rampzalige sterveling! Wat zyt gy niet te beklagen! Gy vervalst dikwils van het eene quaad in een ander, ‘t welk nog veel erger als het eerste is.”⁶⁶ Het oordeel van de verteller impliceert dat buitenechtelijke liefde minder erg is dan het koesteren van doodswensen. Ook omdat deze doodswensen besproken hadden kunnen worden, “in plaats van zich aan eenig mensch vertrouwt te hebben, en haar droefheid geopenbaart, kropte zy het by haar zelve op en smoorde alles in haar eige boezem.”⁶⁷ Hiermee stelt het werk de onbespreekbaarheid van eerverlies aan de kaak en wordt het belang van praten over problemen benadrukt. Toch hakt de eilanddochter de knoop door en berooft zij zichzelf van het leven door verhangning. Voordat zij dit doet noteert zij de reden van haar dood op een vel papier, zodat de matroos er niet mee wegkomt. De dood van de dochter illustreert de - misschien onbedoelde, maar mogelijke - gevolgen van de impact van de daad van de matroos.

⁶²Ibid., 88.

⁶³Ibid.

⁶⁴Ibid., 90.

⁶⁵Ibid., 91.

⁶⁶Ibid., 92.

⁶⁷Ibid.

Wanneer Heer le Sage lucht heeft gekregen van hetgeen zich heeft voltrokken op het eiland, besluit hij dat de matroos “een kastyding evenredig na zijn misdaad” moet ondergaan, “om daar door de gemoederen der Volkplanting te stillen en een voorbeeld aan andere te geven om dezelve van diergelyke bedryven afteschrikken.”⁶⁸ Heer le Sage wil van de matroos een symbool van ‘slecht gedrag’ maken, maar niet zo zeer omdat hij misbruik heeft gemaakt van de eilanddochter, want de leiders van de volksplanting vinden “het breeken der wetten van gastvryheid”⁶⁹ door de matroos, dat heeft geleid tot de dood van een van hun, het kwalijkste aan het voorval. Als oplossing besluit “de Raad”⁷⁰ dat alle maagden boven de veertien, met een “teen”⁷¹ de matroos van slaag zullen voorzien. De maagden ontbreekt het niet aan getale, waardoor de rug van de matroos al gauw verandert in een grote vleeswond. Na het uitvoeren van de straf foert Heer le Sage de matroos nog een keer uit en dan kan de eilanddochter worden begraven. En zo “nam dit treurspel een einde; ‘t welk van grooter gevolg had kunnen wezen, indien de Heer le Sage en den Raad zig daar niet voorzigtig in gedragen hadden, en het volk op die wyze weder te vreden gesteld.”⁷²

Het misbruik maken van de dochter, staat gelijk aan het misbruik maken van de gastvrijheid van de volksplanting. Door het vergrijp als zodanig te omschrijven, is de dochter eerder een ‘beschadigd eigendom van de volksplanting’ dan een persoon. Belangrijk is wel dat het vergrijp van de matroos serieus wordt genomen, waarmee de straf indirect ook de achteeloosheid van de matroosde ten opzichte van vrouwen afstraft. Het is niet acceptabel om met ‘het eigendom’ van je gastheer te rommelen, maar ook het gewetenloos misbruik maken van een ander kan niet door de beugel. Tevens blijkt uit de straf solidariteit: het breken van gastvrijheidswetten is kwalijker dan het - onder invloed van verliefdheid - hebben van buitenechtelijke seks en het opgeven van maagdelijkheid.

Europese mannen zijn niet de enigen die zich schuldig maken aan het verleiden van onschuldige lieden. Zoals blijkt wanneer Thomas ‘s avonds zonder Heer N. vanaf een vriend op weg naar huis is en staande wordt gehouden door twee vrouwen. De vrouwen vragen Thomas of hij “met haarlieden meede wilde gaan om zyn vermaak met haar te nemen.”⁷³ Aangezien Thomas “geen lust tot diergelijke spelletjes”⁷⁴ heeft wijst hij hen af. De vrouwen luisteren niet naar zijn afwijzing en tevergeefs weert hij hen af met zijn “rotting”.⁷⁵ Tot overmaat van ramp nemen de vrouwen hierdoor niet de benen, maar beginnen zij om hulp

⁶⁸Ibid., 95.

⁶⁹Ibid., 94.

⁷⁰Ibid., 96.

⁷¹Ibid. ‘Teen’, een dunne tak.

⁷²Ibid., 98.

⁷³Ibid., 124.

⁷⁴Ibid.

⁷⁵Ibid., 125. ‘Rotting’, een wandelstok gemaakt van rotan.

te schreeuwen. En hoewel Thomas geen enkele schuld had aan het voorval, moet hij het ontgelden bij de “Ratelwagters”⁷⁶ wanneer deze de situatie komen oplossen. De vrouwen vertellen de mannen dat Thomas hen iets wilde aandoen en voordat Thomas iets weet te zeggen, grijpen de nachtwachters hem bij de lurven en nemen hem mee in hun kar. De vrouwen weten zich uit de voeten te maken terwijl Thomas de dupe wordt van hun gedrag. Dit voorval illustreert dat vrouwen net zo goed in staat zijn pogingen te doen mannen over te halen tot (buitenechtelijke) seks, maar dat een verstandig man er niet op in gaat. Deze situatie in combinatie met die op het eiland illustreren de machtspositie die vrouwen hebben als gaat om het gevaar dat mannen vormen. Als het aankomt op het aanwijzen van een schuldige, zal de vrouw onschuldig worden bevonden.

Breken met de traditie

De machtspositie die vrouwen hebben als ‘prooi’ van mannen, blijkt uit de relatie van Thomas en Agnes. De totstandkoming van deze relatie is onconventioneel en niet onderhevig aan gendernormen als middel om Thomas te legitimeren. Ondanks de vroege aanwezigheid van Agnes personage, krijgt zij haar naam pas wanneer zij relevant wordt voor het verhaal. Agnes, “blank van vel” en “een weinig aan de geele kant” doordat zij “onder een warm Climaat geboren was”, heeft “leevendige blaauwe oogen”, “een gelaat dat zeer regelmatig was”, “blond haar” en is “tanger van lighaam”. Ze wekt de indruk een mooie, onschuldig ogende vrouw te zijn. “Behalven een minnlijke goedaardigheid en openhartigheid, bezat zy ook een goed oordeel, een levendigheid van geest; maar het geen wel het voornaamste was, een liefde tot de Deugd en tot het eerlijke.”⁷⁷ Agnes’ onschuld wordt gebruikt om de liefde tussen haar en Thomas te legitimeren, zoals blijkt uit de disclaimer waarmee het hun liefde wordt ingeleid. Hoewel “[de liefde] om haare byzonderheid veelen wonderlijk voor zal komen”, is deze “wegens haar oorzaak zeer regtschapen”. Aangezien “beider harten met liefde tot de Deugd bezielde wezende, niet anders als overeenstemmende gevoelens kost veroorzaken”. De bezieling tot de deugd, wordt hier als evidente reden voor de liefde aangewezen. Deze liefde is niet op lust gebaseerd, maar is “van een andere natuur als dezelve gemeenlijk is, die maar op de uiterlijke schoonheid en gestalte der voorwerpen ziet; de haare was verhevener en betragte meer de schoonheid en hoedanigheid der Ziel, waar meede haar gelieft voorwerp bezielde was.”⁷⁸

Agnes machtspositie wordt gebruikt om de liefde tussen haar en Thomas te initiëren; er wordt gebroken met het stereotype beeld dat de vrouw verleid moet worden om Thomas niet tot een *predator* te maken. Het nemen van de eerste stap gaat Agnes niet makkelijk af, het was “een groote zwaarigheid en

⁷⁶Ibid. ‘Ratelwacht’, een ander woord voor nachtwacht.

⁷⁷Ibid., 134.

⁷⁸Ibid., 135.

scheen tegen de eerbaarheid van een Jonge Dogter te stryden[.]”⁷⁹ Het boek benoemt wel dat wat Agnes wil ongebruikelijk is, maar deugd wint het van deze ongebruikelijkheid. Agnes eerbaarheid wordt niet ter discussie gesteld, maar gebruikt om Thomas de laatste duw naar gelijkheid te geven: het trouwen met een witte vrouw. Liefde gebaseerd op deugd, ontstijgt liefde gebaseerd op uiterlijkheden en is dus niet onderhevig aan maatschappelijke verwachtingen. Heer N. is hier niet meteen van overtuigd en koestert de nodige twijfels.⁸⁰ Toch laat hij Agnes zelf de keuze maken over haar lot, wat zowel voor hem pleit, als de rol die het boek geeft aan vrouwen. Dochters moeten kunnen meebeslissen over huwelijkslot, zelfs als zij een huwelijkspartner kiezen die op het oog ongeschikt lijkt.

⁷⁹Ibid.

⁸⁰Voor een uitgebreidere analyse van deze twijfels zie pagina 25-26.

Hoe Thomas het zo goed deed, maar toch leed

Een analyse van de positie van mensen van kleur

Het boek begint met een karakterbeschrijving van Thomas, hierin wordt benadrukt dat Thomas een zwart uiterlijk heeft, maar van binnen gelijk is aan een wit persoon. “Zyn noodlot dat hem onder een verachtelyke Natie had doen gebooren worden, had die schade vergoed met hem hoedanigheden te geven, die buiten gemeen waren.”⁸¹ Hoewel hij van een ‘inferieure natie’ afkomstig is, heeft hij buitengewone karaktertrekken die tegen de “verachtelykheid zyner geboorte” opwegen. Hij heeft “een juist oordeel, (...) een schrander en doordringend verstand, (...) een zeer sterke geheugenis, (...) een edelmoedige neiging tot de Deugd, en tot het zedelijke”. Naast deze innerlijke kenmerken, kan Thomas “onder de Negers voor schoon gerekend worden; want behalven dat zyn Lichaam welgevormt was, had hy iets in zyn weezen, dat zoo deftig en innemende was, dat het de genegenheid won, van een ieder waar hy mede omging.”⁸² Het werk keurt zijn geboorteland af en benadrukt dat Thomas ondanks zijn zwarte uiterlijk, door zijn goede eigenschappen toch een goed mens is. Deze behandeling van een personage van kleur is opvallend, gezien in veel vroegmoderne koloniale werken weinig moeite werd gedaan mensen met een andere etniciteit sympathiek te maken. Een voorbeeld hiervan is terug te vinden in *Schets van het plantaadjeleven*, een pastorale over het plantageleven van P.F. Roos, waarin staat: “De vuige slaag is loom, genegen om te liegen, En acht het fraai als hy zyn’ meester kan bedriegen.”⁸³ De karakterbeschrijving van Thomas aan het begin van het verhaal, verraad een hoop over het verdere verhaalverloop. De rest van het verhaal is in feite een aaneenschakeling van gebeurtenissen die dienen te illustreren dat hij, ondanks zijn uiterlijk, net zo goed is als ieder ander - niet zwart - deugdelijk persoon. Het poogt te illustreren dat een zwart persoon net zo goed in staat is fatsoenlijk te zijn, mits deze zo is als Thomas.

De woorden “buiten gemeen” geven aan dat Thomas’ eigenschappen ongebruikelijk zijn, hierbij wordt weggelaten of deze ongebruikelijkheid betrokken kan worden op zijn afkomst. Wanneer we de karakterbeschrijving van Thomas vergelijken met die van Agnes uit het vorige hoofdstuk, wordt duidelijk dat deze ongebruikelijkheid absoluut betrokken kan worden op zijn etniciteit. Agnes is in haar uiterlijk exact het tegenovergestelde van Thomas, maar haar innerlijk lijkt als twee druppels water op dat van Thomas. Agnes karakter kan door haar afkomst als een vanzelfsprekendheid worden gepresenteerd, zij oogt per definitie betrouwbaar en heeft in tegenstelling tot die van Thomas geen vrijwaring nodig.

⁸¹*Geschiedenis van een neger*, 1.

⁸²*Ibid.*, 2.

⁸³Lichtveld en Voorhoeve, *Spiegel der vaderlandse kooplieden*, 208.

Heer N. redt Thomas

De relatie tussen Heer N. en Thomas illustreert dat een zwart persoon een *white saviour* nodig heeft. Heer N.'s positie als Thomas' redder blijkt al snel, want nadat hij Thomas heeft gekocht, bespeurt hij "welhaast die goede hoedanigheden in hem",⁸⁴ waardoor Thomas de mogelijkheid kreeg zijn afkomst te ontstijgen. Opvallend is dat de *white saviour* niet wordt geportretteerd als iemand die slavernij afkeurt. Heer N. uit wel berouw over de slechte behandeling van de Surinaamse slaven, want het enige dat hem "een weinig tegengestaan heeft, is de barbaarse en wreede handelswijze, die de slaven dikwils moeten ondergaan als zy meesters aantreffen, die geen menslieventheid bezitten".⁸⁵ De reden dat hij slavernij niet verwerpt is hoogstwaarschijnlijk zijn eigen verleden als eigenaar van een slaafrijke plantage.⁸⁶ Hij benadrukt wel "dat men dikwils door zagtheid en goetheid meer op de harten van zyn volk kan winnen, en meer dienst daar van hebben, als door strafheid."⁸⁷ Door de les die Heer N. meegeeft over het leiden van een plantage: zachtheid tonen is geen zwaktebod, het zorgt er juist voor dat mensen meer voor je over hebben, lijkt het alsof Heer N. een van de betere slaveneigenaren geweest is, waarmee hij zijn eigen menslievendheid en dus onschuld ten opzichte van ongelijke behandeling probeert te benadrukken.

Ondanks alle nadruk die het werk op 'Thomas' witte innerlijk legt, de raad die Heer N. hem geeft en de lof waarmee hij over Thomas spreekt, is Heer N. niet in staat Thomas als gelijke te zien. Dit wordt duidelijk wanneer hij zich eerst moet beraden over het vervolg van de liefde tussen Thomas en Agnes. Wanneer Agnes haar liefde aan Thomas te kennen heeft gegeven, gaat Thomas - beleefd als hij is - naar Heer N. toe om met hem te overleggen over wat hij moet doen. Thomas stelt zich in dit gesprek zeer onderdanig op en benadrukt dat hij Agnes' liefde "onwaardig"⁸⁸ is en dat hij "liever van al de voordelen des Werelds afzie[t] als [Heer N.] te mishagen." Waarmee wordt aangegeven wat een fatsoenlijke vervolgstap op de weg van een ongebruikelijke liefde: eerst netjes de vader vragen. Daarna geeft Thomas aan dat Heer N. vast denktijd nodig heeft en deze neemt hij. Heer N. overlegt met zijn vrouw en in het begin namen zij geen "al te groote genoeg" met de situatie. Hoewel zij van "de Deugden en goede hoedanigheden van Thomas wel overtuigt" waren, leek het hun geen goed idee "dat een Neger met een blanke Dogter trouwen zoude: daar by geen middelen bezittende".⁸⁹ In eerste instantie lijkt de motivatie achter hun twijfels Thomas' behoefte te zijn, die zijn zwarteheid niet ten goede komt, maar in het gesprek dat zij met Agnes hebben over de situatie, komt naar voren dat 'Thomas' huidskleur toch meer invloed heeft. Wanneer Agnes heeft

⁸⁴*Geschiedenis van een neger*, 3.

⁸⁵*Ibid.*, 85.

⁸⁶*Ibid.*, 1.

⁸⁷*Ibid.*, 85-86.

⁸⁸*Ibid.*, 139.

⁸⁹*Ibid.*, 140.

benadrukt dat ze Thomas liefheeft om zijn deugdelijkheid en niet om zijn uiterlijk, roept Heer N. het volgende:

Agnes! (...) u verkiezing voor zoo ver gy op Deugd en eerlukheid ziet, is goed en pryselijk: maar dat dezelve op een Persoon als Thomas gevallen is, dit komt my wat zonderling voor. Een Neger van een blanke Juffer bemind! Wie zou dit kunnen geloven? Thomas is daar by een Persoon die behoeftig is; het geen hy bezit, heeft hy van my, en ik heb hem van de slaverny vry gemaakt: gy in tegendeel zyt een Juffrouw van fatzoen en van middelen, (...) dat alles wel ingezien zynde, een groote ongelijkheid tusschen u beide plaats heeft. Ik zoude u daarom raden die gedagten uit u hoofd te zetten, en dat gy liever een ander met u min begunstigde, die beter met u staat overeen komt en een blanke is, gelyk gy.⁹⁰

Hier benadrukt Heer N. hoeveel Thomas aan hem te danken heeft, waarmee hij zijn redderspositie aanhaalt. Wanneer Agnes nogmaals benadrukt dat zij Thomas écht liefheeft om zijn deugd, zien Heer en Mevrouw N. in dat hun dochter niet van gedachten zal veranderen en stemmen zij in met het huwelijk. Deze gebeurtenis geeft aan dat Heer N., die Thomas heeft vrijgemaakt en hem als een vriend beschouwt, vooringenomen is ten opzichte van zijn huidskleur. Toch schetst het boek een positief beeld wanneer Heer N. zijn vooringenomenheid niet de boventoon laat voeren in de besluitneming. Door de keuze aan Agnes te laten, ‘redt’ hij Thomas een laatste keer.

Van buiten blijft Thomas zwart

Ondanks de nadruk die op Thomas’ witte innerlijk wordt gelegd, is hij niet zonder zorgen. Kort nadat Thomas, Heer N. en diens familie zijn aangekomen in Amsterdam, vraagt Heer N. aan Thomas wat hij van “de gewoontens en zeden der inwoonderen”⁹¹ vindt. Thomas bemerkt hierop dat daar “niet veel op te roemen” is. Hij denkt niet dat er helemaal geen “eerlyke lieden” in Amsterdam zijn, maar hij heeft er “tot nog toe zoo wynig in gevonden”, dat - ware het niet voor Heer N. - hij “wel zoude wenschen op staande voet by de Heer Le Sage op het benevelde Eyland te wezen”. De Amsterdammers zijn “zeer baatzugtig”, “[bedienen] zig van alle middelen om zig te verryken” en hebben “weinig agting voor een eerlyk man” als hij geen geld heeft. Gezien Thomas zelf geen geld heeft, is het niet onaannemelijk dat hij uit eigen ervaring spreekt. Volgens Heer N. komt het gedrag van de Amsterdammers niet door baatzucht, maar door “behoefte”. “Want wat kan iemant die middelen nodig heeft door de eerlykheid van een ander gebetert worden, die zoo wel behoeftig is als hy?”⁹² Heer N. benadrukt dat Thomas het gedrag van de Amsterdammer

⁹⁰Ibid., 244.

⁹¹Ibid., 103.

⁹²Ibid., 104.

met een korrel zout moet nemen, het is in Amsterdam “duur teeren”, waardoor mensen soms overgaan op oneerlijk gedrag. Waarmee Heer N. oneerlijke behandeling goedkeurt op voorwaarde dat er vast een reden aan verbonden is, want “indien wy zyn omstandigheden wisten, [hem] zouden vryspreken.”⁹³

Maar de redenen die Heer N. aandraagt, nemen volgens Thomas niet weg dat “een Land niet zeer te pryzen is, waar men zoo bezwaarlijk aan het nodige kan komen”. Hij zou nog “liever onder de wilden in de bosschen van Amerika leven” als zich verlagen tot “dadens die hem anders tegen de borst zouden stryden”. Waarmee hij het egoïsme dat Heer N. acceptabel vindt afkeurt en benadrukt dat ieder mens dat niet wordt beïnvloed door behoefte en geld beter gezelschap is. Volgens Heer N. zijn de inheemsen niet veel beter, “zy plagen malkanderen alzo wel als de Europiane.....” waarop Thomas bemerkt dat zoiets alleen gebeurt wanneer het vijanden van elkaar zijn, want “Die geenens die onder een hoofd hooren beminnen en eeren malkanderen als Broeders, en staan malkanderen in haare behoeftigheden by.”⁹⁴ Waarmee het werk duidelijk maakt dat egoïsme iets Europees is, zoals ook blijkt uit de hypocrisie waarmee de Europeanen omgaan met het concept slavernij:

Het is wel waar dat men in Europa zoo een uiterlijke handel in menschen niet bedryft; maar zoo als ik wel heb gehoord, hebben hier eenige zulke slimme vonden, om de menschen van het geen zy bezitten, te beroven; dat zy wel genootzaakt zyn zig zelven aan haar of andere over te geven, op zekere voorwaardens die zoo wel na slaverny zweemen, dat ‘er niets anders als de naam aan ontbreekt.’⁹⁵

Met de twee voorbeelden die Thomas geeft, beklagt hij zich over de zelfingenomenheid van Europa. Europa is niet beter dan de rest van de wereld, ‘de wilden’ in Amerika of Suriname zorgen tenminste voor elkaar en aan slavernij maken ze zich ook in eigen land schuldig. Uit deze woorden spreekt ook het gebrek aan inclusiviteit dat Thomas ervaart ten opzichte van Europa, hij identificeert zich liever met de inheemsen die voor elkaar zorgen, dan de op winst beluste Amsterdammers. Heer N. antwoordt hierop dat Thomas’ vooringenomenheid tegen de Europeanen en Hollanders komt door dat hij de “zedens en gewoontens nog niet gewent” is, waarmee hij het probleem dat Thomas signaleert bij hem legt in plaats van neemt.

Thomas ervaringen met de menschen in Amsterdam illustreren het tegendeel van Heer N.’s uitspraak. Heer N. stuurt Thomas naar een verkoper die hem bekend is en die je zijn gang kan laten gaan en “gerustelijk op zijn woord”⁹⁶ te geloven is. Bij de lakenkoper aangekomen zegt Thomas dat hij weinig verstand heeft van lakens en dat de winkelier dus zijn gang mag gaan. De man verzekert hem van goede service en pakt

⁹³Ibid.

⁹⁴Ibid., 106.

⁹⁵Ibid.

⁹⁶Ibid., 108.

een “oud verlegen stuk Laken”.⁹⁷ Terwijl hij dit doet scheidt de winkelier op over de kwaliteit van het laken: het is zo zacht als zijde en ook al is het misschien wat dun, dat komt door “zyn fynte”. Thomas vertrouwt de koopman omdat deze hem eerlijk voorkomt en koopt van hem zowel het laken als de voering, die in feite niets meer zijn dan door de motten aangevreten vodden. De verkoper is dus helemaal niet zo eerlijk als Heer N. beweert. Kennelijk is er iets waardoor de winkelier een kans zag om Thomas slecht materiaal te verkopen.

Thuis aangekomen laat Thomas trots zijn aankopen aan Heer N. zien, maar Heer N. is niet zo onder de indruk van het gekochte goed en wijst hem op de erbarmelijke staat waarin het verkeert. Thomas is merkbaar verbaasd, hoe kan dit gebeurd zijn? Heer N. was immers zeker van de eerlijkheid van de winkelier. Heer N. geeft toe dat hij de winkelier verkeerd heeft ingeschat, waarna Thomas hem wijst op hun eerdere gesprek; misschien moet Heer N. zijn ideeën over de eerlijkheid van de Europeanen nog eens herzien. Heer N. gaat hier niet op in en stuurt Thomas terug naar de winkelier, hij moet om “ander en beter goed”⁹⁸ of zijn geld vragen. Deze moeite is tevergeefs, want de koopman gaat Thomas zijn geld niet teruggeven. Verontwaardigd roept Thomas dat Heer N. beter van de winkelier had verwacht, waarop de man antwoordt dat hij Thomas beter “gestelt”⁹⁹ zou hebben als hij dit had geweten. Hiermee impliceert de winkelier dat hij zijn keuze om Thomas als zodanig van dienst te zijn, heeft gebaseerd op Thomas’ voorkomen. “Dan hoor ik wel myn Heer, zeide Thomas, dat gy onderscheid maakt, wie dat goed by u komt kopen! Is het niet het zet zelve wie dit doet als de lieden u betalen? dit is geen brave lieden werk.”¹⁰⁰ De winkelier probeert het goed te praten door te stellen dat zijn daad uit noodzaak was, aangezien hij ook van zijn slechte waar af moet. “Dan moest hy het slegte goed voor slegt verkopen antwoorde Thomas, en laaten het slegt betalen; maar niet voor goed en duur; maar het gaat zoo met ulieden, dat als het met u belang overeenkomt, en gylieden een onkundige voor hebt gylieden daar niet van weet, om dien te bedriegen.”¹⁰¹

Met het aanspreken van de winkelier stelt Thomas de ongelijkheid waarvan hij de dupe is geworden aan de kaak. De winkelier heeft ingespeeld op Thomas’ onkunde wat betreft lakens en voeringen, maar impliciet spreekt uit het gedrag van de verkoper ook een vooroordeel omwille van Thomas’ uiterlijk. Heer N. benadrukte immers dat Thomas deze winkelier gerust zijn gang kon laten gaan en kon vertrouwen op diens woord, maar toch heeft deze hem een oor aangenaaid. Dat er meer meespeelt dan Thomas onkunde en wordt bij de tweede winkelier¹⁰² bevestigd. Ook bij deze winkelier was Heer N. overtuigd van zijn eerlijkheid, helemaal omdat het een gelovig man is. En alsof Thomas de winkelier op een idee heeft gebracht door te vertellen over de oneerlijke lakenkoper, verkoopt deze winkelier hem troep. In het verhaal wordt

⁹⁷Ibid.

⁹⁸Ibid., 110.

⁹⁹Ibid., 111.

¹⁰⁰Ibid., 112.

¹⁰¹Ibid.

¹⁰²Voor een uitgebreidere analyse van dit voorval zie pagina 17.

het gedrag van de winkeliers steeds in verband gebracht met de discussie over de eerlijkheid van de Amsterdammers, maar wanneer Thomas na het akkefietje met de gewillige vrouwen¹⁰³ wordt opgepakt door de nachtwacht, blijkt heel duidelijk dat de vooringenomenheid van de Amsterdammers te maken heeft met hoe hij eruit ziet. Thomas mag zich vrijkopen voor één ducaat, maar hoort wanneer hij wegloopt “dat zoo zy geweten hadden dt hy zoo veel Geld by zig gehad had, hy daar zoo gemakkelijk niet zoude afgekomen zyn.”¹⁰⁴ De inwoners van Amsterdam schatten Thomas voor minder in dan hij is en behandelen hem daar ook naar, wat vooroordelen op basis van uiterlijk illustreert, maar niet als zodanig benoemt.

De manier waarop hij behandeld wordt valt Thomas zwaar, dit blijkt uit de nachtmerrie die hij heeft nadat hij werd opgepakt. Hij droomt over twee vechtende personen, die hij uit elkaar probeert te halen. Wanneer hij het gevecht aankomt, wordt een van de personen dodelijk verwond. De man laat het mes vallen en vlucht, terwijl Thomas de stervende ander in zijn armen houdt. Wat omstanders zien Thomas en beschuldigen hem van de moord, waarna hij wordt opgepakt en voor het gerecht moet verschijnen. Aangezien Thomas geen bewijs kan leveren van zijn onschuld, wordt hij veroordeeld tot onthoofding. Geschrokken wordt hij wakker. Thomas probeert zichzelf tot bedaren te brengen door een stukje uit de Bijbel te lezen, maar daardoor wordt alleen maar bevestigd dat “de Deugd niet vry is van vervolgingen en dat de godloosheid in tegendeel ongestraft blyft.”¹⁰⁵ Heer N. herinnert hem aan de lessen van Heer le Sage, die leerde hen “dat men een ander en beter leven te verwagten had, waar Deugd en ondeugd op een regtmatische wyze zullen beloond en gestraft worden.”¹⁰⁶ Waarmee wordt aangegeven dat het geen zin heeft om in te zitten over de oneerlijkheden in het aardse leven, na de dood wacht een eerlijker leven, ook voor Thomas. Waaruit spreekt dat het niet zoveel zin heeft om van het aardse leven eerlijkheid te verwachten.

Geld als bron van het kwaad

Het verhaal brengt hoe Thomas wordt behandeld niet in verband met zijn huidskleur, in plaats daarvan worden geld en behoefte als oorzaken aangewezen. In het gesprek met Heer N. is dit de verklaring, maar Thomas doet dit zelf ook, in een brief aan Heer le Sage beschrijft hij dat Europa “twee Heeren tegelijk dient, te weten God en het Geld”¹⁰⁷ en dat dit de reden is van de halfslachtigheid waarmee mensen in Europa het geloof en de (deugdelijke) christelijke normen en waarden belijden. Met oog op hetgeen Thomas tot dan toe heeft moeten ontgelden in Amsterdam, is zijn terugverlangen naar het eiland begrijpelijk. Op het eiland is men “met zyn lot te vreden” en ontbreekt het aan “al die slimme vonden (...) om malkanderen te

¹⁰³Voor een uitgebreidere beschrijving van dit voorval zie pagina 21-22.

¹⁰⁴*Geschiedenis van een neger*, 127.

¹⁰⁵*Ibid.*, 131.

¹⁰⁶*Ibid.*, 132.

¹⁰⁷*Ibid.*, 122.

bederven, die men wel op andere plaatzen gewaar word, en waar door men groot gevaar loopt zyn ziel te verliezen !”¹⁰⁸ Het eiland is een beschaafd voorbeeld van de inheemse nederzettingen waar Thomas al eerder naar verwees, waar ze wel menslievendheid kennen. De kans dat Thomas het eiland ooit terugziet is vrijwel nihil en hij zal het dus moeten doen met de wetenschap dat hem na de dood een leven wacht waar voorspoed wel steek houdt met eerlijkheid.

¹⁰⁸Ibid.

Conclusie: ‘Witte onschuld’ in *Geschiedenis van een neger*

‘Witte onschuld’, volgens Gloria Wekker een betekenisvol aspect van de Nederlandse cultuur. Onder invloed van de verhalen die het Nederlandse culturele zelfbegrip hebben gevormd, is een paradoxale achteloosheid ten opzichte van etnische ongelijkheid ontstaan. Enerzijds zou etniciteit geen rol spelen in de Nederlandse samenleving, maar anderzijds lokken discussies over etnische ongelijkheid heftige reacties uit. Volgens Wekker kreeg de voorrechtspositie van witte mensen tijdens het kolonialisme pas echt vorm, wat betekent dat ‘witte onschuld’ ergens tussen het koloniale verleden en het door etnische ongelijkheid gevormde heden is ontstaan. Betekent dit dat er sporen van ‘witte onschuld’ terug te vinden zijn in de teksten die het Nederlandse cultureel archief mede hebben gevormd? Is een concept verbonden aan hedendaagse ongelijkheid toe te passen op een vroegmoderne bron? Met behulp van een postkoloniale analyse van *Geschiedenis van een neger*, poogde dit onderzoek inzicht te bieden in de bruikbaarheid van het concept voor het analyseren van het koloniale verleden, om aansluitend antwoord te geven op de vraag of de educatieve boodschap van het werk aandacht heeft voor de invloed van etniciteit op iemands maatschappelijke positie.

Uit de analyses valt op te maken dat *Geschiedenis van een neger* haar lezer twee belangrijke morele en politieke lessen probeert bij te brengen. In de eerste plaats wil het werk laten zien dat zwarte mensen net zo deugdelijk kunnen zijn als witte mensen, waarvoor het werk Thomas in het leven heeft geroepen. Bij de deugdelijke en eerst nog naamloze ex-slaaf, werd door een ‘witte redder’ al gauw opgemerkt dat hij goede – en volgens het boek voor een zwart persoon ongebruikelijke – eigenschappen bezit. Heer N., een protestantse slaveneigenaar die de slechte behandeling van slaven afkeurt, neemt Thomas onder zijn hoede. Thomas’ goede eigenschappen hebben sturing nodig en hierbij helpt Heer N., die hem voorziet van advies en ondersteunt in het maken van de juiste keuzes. Opvallend is dat Thomas het pas verdient om een naam te krijgen wanneer hij zich heeft bekeert tot de “ware Christelyke godsdienst”¹⁰⁹ en zich kritisch heeft uitgesproken over zijn oorspronkelijke geloof. Hiermee illustreert het werk hoe zeer de gereformeerde kerk van belang is voor het zijn van een deugdelijk persoon. Daarnaast benadrukt het werk dat het protestantse geloof van belang is om Thomas in het woelige Europa op het rechte pad te houden. In Europa gaat het Thomas namelijk niet makkelijk af, hij heeft te kampen met corruptie en afpersing, maar ondanks deze worstelingen kent zijn verhaal toch een *happy end*. Agnes, de dochter van Heer N., heeft haar oog op Thomas laten vallen en is door zijn deugdelijkheid verliefd op hem geworden. Hoewel het tegen haar eerbaarheid ingaat, besluit zij de eerste stap te nemen en haar liefde kenbaar te maken. Het verhaal toont hiermee aan dat vrouwen ook de eerste stap kunnen nemen, mits het een rechtschapen liefde is. Heer N. is niet gelijk overtuigd van de wensen van zijn dochter, maar nadat hij zich het hoofd heeft gebroken over de voortzetting van deze liefde, stemt hij toe dat Agnes zelf over haar keuzes mag beschikken. Hierna trouwen Agnes en Thomas en leven zij nog lang en gelukkig.

¹⁰⁹Ibid., 23.

In de tweede plaats doet het werk een aanklacht tegen het egoïsme van de geldbeluste Europeanen: door geld zijn de mensen in Europa deugdelijkheid en de ware christelijke godsdienst uit het oog verloren, wat ervoor zorgt dat zij voornamelijk uit eigenbelang handelen. Door de meeste Europeanen in het boek als het verkeerde voorbeeld te portretteren, beklagt het werk zich over het gedrag van de Europeanen. Als eerst wordt dit duidelijk bij de Europese matroos die de onnozelheid van een dochter van de volksplanting gebruikt voor het stillen van zijn seksuele driften. Uit de publieke straf die hij moet ondergaan blijkt de verwerpelijkheid van zijn daad. Ook de vrouwen die Thomas op straat aanspreken zijn een voorbeeld van Europeanen die zonder oog voor de ander hun seksuele driften najagen. Wanneer Thomas weigert, maken de vrouwen gebruik van hun kwetsbare positie om hem te laten opdraaien voor hun daad, waarmee het boek weergeeft dat het uitdelen van straf in Europa ook niet eerlijk gebeurt. Daarbij komen nog de ontmoetingen die Thomas heeft met de winkeliers, die toonbeelden zijn voor het door geld gedreven Europese egoïsme. De winkeliers dienen als bewijs voor de claim die Thomas maakt in het gesprek met Heer N. na aankomst in Amsterdam: Amsterdam is een plek waar maar weinig ‘eerlijke lieden’ zijn. En hoewel Thomas dan pas net is ingewijd bij de juiste godsdienst, is hij zeer wel in staat de misstanden in de Amsterdamse maatschappij aan te wijzen. Hij zet het egoïstische Europa af tegen het eiland van Heer le Sage en de inheemse stammen van Amerika. Met dit contrast benadrukt het werk hoe zeer Europa verwijderd is van deugdelijke normen en waarden, aangezien de inheemse stammen – waarvan Thomas de godsdienst nog zo afkeurde – zelfs menslievender met elkaar omgaan. Thomas benoemt ook dat slavernij en de manier waarop mensen in Europa aan het werk worden gehouden niet veel verschillen. Heer N. is het niet eens met Thomas’ vergelijking en schrijft het gedrag van de Amsterdammers toe aan armoede, waarmee hij de verantwoordelijkheid voor het probleem niet bij de mensen zelf, maar bij de invloed van geld legt. Wanneer Thomas vervolgens herhaaldelijk de dupe is van de oneerlijkheid van de Amsterdammers, moet Heer N. zijn mening over de Amsterdammers bijstellen, maar blijft hij erbij dat het toch echt door geld komt, net als Thomas zelf overigens.

Huidskleur speelt (g)een rol

De volgens Wekker voor de Nederlandse identiteit typerende ‘onschuld’, komt weldegelijk in *Geschiedenis van een neger* terug. Het werk doet er namelijk alles aan om Thomas deugdelijke innerlijk met behulp van ‘onschuld’ te sterken. In de eerste plaats wordt de onschuld die in het protestantisme schuilt gebruikt om Thomas van een naamloze zwarte slaaf, met een naam te verheffen tot een volwaardig persoon en hem met zijn Bijbelse naam in te lijven bij de ‘witte wereld’. Ook gebruikt het werk Agnes’ onschuld en deugd – die door haar afkomst niet ter discussie staat – om Thomas het laatste zetje naar gelijkheid te geven. Door Thomas het initiëren van de relatie uit handen te nemen, komt zijn deugdelijke imago niet in het geding en behoudt hij zijn geloofwaardigheid als ‘goed’ zwart persoon. Met deze aanpak belicht het werk maar een deel van het probleem, er wordt gefocust op het verheffen van een zwart persoon, maar aandacht voor discriminatie om zijn huidskleur en de invloed die dit heeft op zijn maatschappelijke positie ontbreekt. Het

werk beklagt zich wel over het egoïsme waarmee Europeanen anderen benaderen; Thomas geeft commentaar op het gedrag van de Europeanen en wordt de dupe van hun egoïsme, maar bij het aanwijzen van de oorzaak van dit gedrag, kiest het werk ervoor het probleem bij de invloed van geld te leggen. Geld is de oorzaak van de behandeling die Thomas als zwart personage te verduren had, want volgens Thomas en de witte personages, is het egoïsme volledig te wijten aan behoefte. Hiermee legt het werk nadruk op de sociale kwestie in Amsterdam en het kritische reflectie op de behandeling van zwarte mensen mijdt.

Desondanks is het werk niet geheel onachtzaam tegenover de invloed van discriminatie op iemands maatschappelijke positie. Het werk toont zich zelfs zeer bewust van de minderheidspositie van zwarte mensen door zo haar best te doen Thomas 'goed' te maken, kennelijk is het van nodig om de goedheid van een zwart personage zo te onderbouwen. Thomas toont zich ook bewust van zijn minderheidspositie door de eerste oneerlijke winkelier te wijzen op zijn vooringenomenheid. Hij betreft dit niet op zijn huidskleur, maar benoemt dat het de winkelier weldegelijk uitmaakt wie bij hem komt kopen. Daarnaast toont het werk zich bewust van de minderheidspositie van zwarte mensen door afkeer tegenover slavernij te uiten. De twijfels tot bekering die Thomas door Suriname had, illustreren de geloofstwijfel die veroorzaakt kan worden door slavernij, waarmee het werk ook afkeer tegen slavernij uit. Duidelijker wordt deze afkeer wanneer Thomas zich uitsprekt tegen het egoïsme in Europa door de vergelijking te maken tussen slavernij en Europese arbeid. Opvallend is dat de witte personages zich niet, of mild uitspreken over slavernij, zoals Heer N. die voornamelijk de slechte behandeling van slaven afkeurt maar niet aanstuurt op de abolitie van slavernij. Afkeer tegen slavernij krijgt de lezer dus mee via een zwart personage, wat aangeeft dat zwarte personen een grotere mate van betrokkenheid voelen bij dit probleem.

Doordat *Geschiedenis van een neger* weldegelijk aandacht besteedt aan etnische ongelijkheid, toont het werk zich niet 'onschuldig' ten opzichte van de invloed van ras op iemands maatschappelijke positie. Wel kiest het werk ervoor geen uitspraak te doen over de oorzaak van ongelijkheid, in plaats daarvan kiest het ervoor een 'goed' zwart personage te scheppen die ongelijke behandeling moet ondergaan, om vervolgens een punt te maken over de door geld gedomineerde Europese samenleving. Hiermee benadrukt het werk voornamelijk de 'witte onschuld' van individuele personen, zij zijn niet racistisch, maar worden beïnvloedt door de druk die geld op de samenleving uitoefent. Hierdoor neemt de boodschap die het werk uitdraagt met oog op 'witte onschuld' een soort tussenpositie in, met Thomas toont het werk zich bewust van etnische ongelijkheid en probeert dit te verbeteren door hem een sympathiek personage te maken, die terechte aanklachten doet tegen het Europese egoïsme. De oorzaak van dit egoïsme is echter volledig te wijten aan geld, dat de inwoners van Amsterdam van het menslievende pad heeft afgebracht.

Het interpretatiekader van Wekker biedt de mogelijkheid om een hedendaagse cultuurtheorie toe te passen op een historische bron die heeft bijgedragen aan de vorming van de huidige cultuur. Door op zoek te gaan naar 'witte onschuld' in vroegmoderne werken, blijkt het mogelijk om de destijds geleverde inspanningen voor het scheppen van een groter begrip over etnische ongelijkheid uit te diepen. *Geschiedenis van een neger* illustreert dat er ook in vroegmoderne literatuur moeite werd gedaan om de maatschappelijke positie van zwarte personen te verbeteren. Deze boodschap laat zien dat vroegmoderne literatuur

interessante inzichten kan opleveren voor het huidige maatschappelijke debat. *Geschiedenis van een neger* is een goedbedoelde poging om de maatschappelijke positie van zwarte mensen te verbeteren, door te laten zien dat een zwarte huidskleur ondanks een goed innerlijk geen garantie bieden voor gelijkwaardige behandeling, waarmee het aanstuurt op meer saamhorigheid.

Het duiden van een vroegmodern werk met behulp van ‘witte onschuld’ bleek niet makkelijk, mede doordat het een hedendaags concept is – waarvan de wortels weliswaar in het Nederlandse koloniale tijdperk liggen – was het best lastig om deze te concretiseren en toe te passen in een analyse. Vooral omdat ‘witte onschuld’ zich op allerlei manieren in een werk kan manifesteren. Het kan terugkomen op verhaalniveau, bijvoorbeeld in de manier waarop gebruik wordt gemaakt van bepaalde personages, of in hetgeen bepaalde personages over ongelijkheid zeggen, maar ook in het duiden van de algehele boodschap van een werk kan ‘witte onschuld’ terugkomen. Daarbij komt nog de moeilijkheid dat een werk aan de oppervlakte ‘witte onschuld’ kan uitdragen, maar daaronder toch tekenen vertoont die de ‘typisch Nederlandse’ achteloosheid ten opzichte van ras tegenspreken. Dit onderzoek naar ‘witte onschuld’ is nog maar het topje van de ijsberg, meer onderzoek naar ‘witte onschuld’ in vroegmoderne teksten moet uitwijzen of en welke rol het precies heeft gespeeld in de ontwikkeling van de Nederlandse identiteit, geschiedschrijving en huidige maatschappij.

Bibliografie

- Anoniem. *Geschiedenis van een neger, zijn reis met de Heer N... van Surinamen naar Holland*. Utrecht: S. de Waal (177?).
- Aveling, Francis. "Deism." *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 4. New York: Robert Appleton Company, 1908.
- Buijnsters, Petrus Jacobus Adrianus Maria. *Imaginaire reisverhalen in Nederland gedurende de 18e eeuw*. No. 25. Wolters-Noordhoff, 1969.
- Dekker, Wilco. "Rutte wil sfeer Gouden Eeuw terug." *Volkskrant* (augustus 2015).
- Folkerts, Anouska. "Tepid Reviews For 'Tula: The Revolt' In Dutch Media." *IndieWire*. Penske Business Media, LLC (2013).
- Grever, Maria. en Kees Ribbens. *Nationale identiteit en meervoudig verleden*. Amsterdam: Amsterdam University Press (2009).
- Lichtveld, Ursy M. en Jan Voorhoeve, ed. *Suriname: Spiegel der vaderlandse kooplieden: Een historisch leesboek*. Den Haag: Nijhoff (1980).
- Özdil, Zihni. *Nederland mijn vaderland*. Amsterdam: De Bezige Bij (2015).
- Paasman, Bert. "Leven als een vorst. De planter-directeur in de literatuur over Suriname." *Kruispunt* 36 (1995), nr. 161, p. 386-406.
- Paasman, Bert. "Wat bezielde de literaire kolonisten? Het beeld van de Westindische kolonist in de literatuur 1670-1830." *Oso* 1 (1982) nr. 2, p. 44-62.
- Tula: The Revolt. Directed by Jeroen Leinders. Performed by Obi Abili. Nederland: Fisheye Feature Films, 2013. DVD.
- Van der Geugten, Tom. et al. "Geschiedeniswerkplaats." *Geschiedenis Tweede Fase havo. Handboek historisch overzicht*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers (2012).
- Van Kempen, Michiel. "'Van grouwelijke monsters en kinderen gods.' De Nederlands-koloniale literatuur over Suriname." In: Theo d'Haen (red.) *Europa Buitengaats. Koloniale en postkoloniale literatuur in Europese talen*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker (2002) p. 160-198.
- Wekker, Gloria. *White innocence: paradoxes of colonialism and race*. Duke University Press (2016).